

Hoofdstuk 11

TRiest, GUISLAIN EN DE BROEDERS EN ZUSTERS VAN LIEFDE

Axel Liégeois

In de volgende hoofdstukken willen we de activiteiten van de religieuze congregaties schetsen. Het is immers zo dat de religieuzen in België een zeer belangrijke rol gespeeld hebben in het ontstaan van de krankzinnigenzorg in de 15de eeuw en in de hervorming ervan in de 19de eeuw.¹ We willen niet zomaar een schets geven van de historische gebeurtenissen: congregatie-geschiedenissen en historiekken van de instellingen bestaan er genoeg, meestal slechts partieel, zelden in hun geheel en bijna altijd tendentieus, fel getekend door de hand van de auteur. Wat wij pogen is dat zeer verspreide en disparate feitenmateriaal samen te brengen om een geschiedenis te schrijven van het ontstaan en de grote keerpunten en overgangen van de belangrijke beweging van religieuzen die het lot van de geesteszieken op zich namen. Wat heeft hen daartoe gedreven?

De eerste initiatieven die zouden leiden tot de hervorming van het krankzinnigenwezen, werden te Gent genomen. Wat gebeurde was aanvankelijk niet origineel maar gewoon een algemene trend tot humanisering die op dat ogenblik in heel Europa aanwezig was. Wel is het zo dat de mensen die te Gent de hervormingen doorvoerden gedreven werden door gelijklopende overtuigingen en idealen en doorheen de wisselende politieke omstandigheden over genoeg invloed zouden beschikken om een beslissende stempel op het Belgische inrichtingswezen te drukken. Het gaat hier om Dr. J. Guislain, Kan. P.J. Triest en de congregaties van de Broeders en Zusters van Liefde.

Triest, stichter van de Zusters van Liefde. 1803-1806

Petrus-Jozef Triest werd geboren op 31 augustus 1760 in een rijke burgerfamilie te Brussel.² Hij deed zijn middelbare studies in het St.-Michielscollege

1. We veroorloven het ons hoofdzakelijk in te gaan op de Vlaamse congregaties en instellingen. Deze waren immers toonaangevend voor de uitbouw van het Belgische psychiatrische systeem. Daarenboven zijn ze het talrijkst en zijn wij er best over ingelicht door onze bezoeken aan de psychiatrische instellingen in 1983..

2. Voor de biografische gegevens steunen we op de doctoraatsthesis van Lucienne CNOCKAERT, *Pierre-Joseph Triest, 1760-1836. Le Vincent de Paul Belge*, Leuven, 1974, LXVIII + 657 p., vooral deel III en IV. Pas rond 1960, naar aanleiding van de 200ste verjaardag van de geboorte van Triest is men begonnen met de wetenschappelijke studie van het leven van Triest. Daarvoor waren de meeste levensbeschrijvingen idealiserend en apologetisch van aard. Naar ons oordeel is het werk van Cnockaert de eerste historische studie die zich baseert op een exhaustief onderzoek van de historische bronnen, ons daarbij meer gegevens verschaft over de minder gekende periode vóór de stichtingen en Triest situeert in het politiek-religieus klimaat van zijn tijd. Br. Orest

bij de Jezuïeten te Brussel en in de latijnse school te Geel. Daarna volgde hij een tweejarige cursus in de wijsbegeerte aan de Leuvense Universiteit en voltooide zijn vorming en opleiding aan het Grootseminarie te Mechelen. Op 26-jarige leeftijd werd hij priester gewijd. Nadien bleef hij nog in het seminarie en verleende dienst in de parochies van de omgeving. Eén jaar was hij coadjutor op O.-L.-Vrouw over de Dijle te Mechelen en twee jaar te Asse. Van 1791 tot 1797 was hij onderpastoor op O.-L.-Vrouw van Hanswijk, eveneens te Mechelen, waar hij tijdens de Franse bezetting de besmettelijk zieken in het militair hospitaal verzorgde. Als "prêtre réfractaire" was hij gedurende vijf jaar clandestiene pastoor te Ronse. Na het concordaat³ wilde Triest met eigen middelen een weeshuis voor meisjes oprichten. Dit was de burgemeester van Ronse teveel en hij klaagde Triest aan bij de bisschop van Gent, Mgr Fallot de Beaumont⁴ en bij Faipoult, de departementsprefect, omdat hij zich niet gehouden had aan de nieuwe verordening dat een kerkelijk huwelijk voortaan alleen mocht ingezegend worden na het burgerlijk huwelijk. Omwille van de goede verstandhouding werd Triest in maart 1803 naar Lovendegem overgeplaatst.

Het is te Lovendegem dat Triest een tweede poging zou ondernemen om een genootschap van vrome dochters op te richten. Hij wilde de zedelijke verloedering en de verwaarlozing van de jeugd tot in de wortel uitroeien maar dat kon een dorpspastoor niet alleen. Hij wist ook dat de "Filles de Charité" reeds in 1800 van de nieuwe regering van Napoleon de wettelijke autorisatie hadden gekregen.⁵ Van de andere kant wist Triest ook dat hij kon rekenen op de financiële steun van enkele oude juffrouwen, o.a. van C. Linnander.⁶ Het moeilijkste was enkele jonge dochters voor zijn plan te winnen. In het najaar kon hij zijn kleine genootschap laten beginnen met voor weeskinderen "school

(J. Claes) die het nauwkeurige onderzoekswerk verder zet, wil in een studie die nog moet gepubliceerd worden, op een aantal punten (o.a. de spiritualiteit van Triest) preciseringen en correcties aanbrengen.

3. Het concordaat tussen Napoleon Bonaparte en Paus Pius VII, ondertekend op 17 juli 1801 en rechtsgeldig op 8 april 1802, bepaalde dat Frankrijk "la religion catholique et romaine" erkende als de godsdienst "de la majorité des citoyens français". De paus moest belangrijke toegevingen doen, o.a. dat de staat de bisschoppen zou benoemen en de kerkelijke indeling de burgerlijke administratie zou volgen. Omdat Ronse in het departement van de Schelde lag, werd Triest priester van het bisdom Gent.

4. In de hoop dat ooit de door hem geplande biografie van deze bisschop verschijnt, kunnen we slechts verwijzen naar: L. PRENEEL, *De reactie tegen de organieke artikelen onder Mgr Fallot de Beaumont (1802-1807)*, onuitg. diss. lic. mod. gesch., K.U.Leuven, 1958.

5. De "Filles de Charité" werden in 1634 door St.-Vincentius a Paulo gesticht en werden in 1660 canoniek erkend. Na de Franse Revolutie liet Napoleon de religieuzen die door hun dienst in het onderwijs en de Godshuizen nuttig waren, terug werken. Vanaf 22 december 1800 kreeg Zr. Duleau, vroegere overste van de Filles de Charité "l'autorisation de former des élèves pour le service des hospices".

6. L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 164.

te houden ter ere Gods". Ondertussen trok Triest naar het bisschoppelijk paleis te Gent om er de kerkelijke erkenning van zijn nieuwe stichting te bekomen. Mgr Fallot de Beaumont was hem bijzonder gunstig gezind omdat hijzelf kort daarvoor benoemd was in de Commissie van Burgerlijke Godshuizen. In de Commissie werd hij geconfronteerd met de financiële problemen en het gebrek aan personeel bij het organiseren van de Weldadigheid. Hij zag onmiddellijk het enorme belang in van een nieuwe stichting van zusters hospitalieren. Op 4 november verleende hij Triest de kerkelijke toelating om op de parochie van Lovendegem in het Convent van O.-L.-Vrouw ter Engelen "een genootschap van Zusters van Liefde" op te richten.⁷

De kleine gemeenschap kreeg langzamerhand vaste vorm, zowel in het harde werk als in het religieuze leven. Na negen maanden proeftijd werd Triest door de bisschop gemachtigd op 2 juli 1804 de kloostergeloften van de eerste zes zusters af te nemen.⁸ Enige weken later, op 21 augustus, kreeg Triest de ingeving dat de zusters ook de arme en ellendige mensen zouden huisvesten en helpen. De Zusters van Liefde kregen bijgevolg twee werken: onderwijs en verpleging. In de laatste maanden van 1804 dacht Triest er aan de Regel van de "Filles de Charité" te Parijs over te nemen om zo op korte tijd een wettelijke erkenning te krijgen. Een decreet van 3 messidor an XII (22 juni 1804) had het bestaan van clandestiene religieuze genootschappen moeilijk gemaakt.⁹ Hij deed een beroep op Mgr Fallot de Beaumont en deze op prefect Faipoult om de zaak in Parijs te verdedigen, maar de overste te Parijs wilde niet.¹⁰ De Zusters van Liefde zouden een totaal zelfstandige stichting blijven met een eigen Regel. Op 21 maart 1805 namen ze het kleed van de cisterciënzerinnen aan.¹¹

Een decisief keerpunt in het leven van de congregatie werd de verhuizing naar de abdij van Ter Haegen in Gent. Daar hadden de Commissie van Burgerlijke Godshuizen en het Weldadigheidsbureau gedurende geheel de Franse tijd met financiële problemen en gebrek aan personeel te kampen. Dr. P.E. Wauters, geneesheer in de Bijloke, had reeds voorgesteld een nieuw

7. L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 167. 169.

8. *Ibid.*, p. 174. Zr. Placida, een vroegere cisterciënser-novice van de abdij van Maagdendaele te Pamele, werd tot overste verkozen.

9. Het decreet ontbond de associatie van "Pères de la Foi" (poging van de Jezuiten om zich te hergroeperen) en deze van alle niet-geautoriseerde religieuze genootschappen in Frankrijk. Er ontstond een paniecreactie onder de zusters hospitalieren die in clandestiniteit hun werk verder zetten.

10. De redenen die de overste aanhaalden, waren zeer aanvaardbaar: elke congregatie heeft zijn eigen traditie, geest en vorming; de Filles de Charité waren zelf in volle reorganisatie; de vereniging van alle zusters hospitalieren in één instituut was met de gebrekkige communicatiemiddelen van toen zeer moeilijk. De overste gaf een gelijkaardig antwoord aan alle nieuwe kleine stichtingen die zich met de Filles de Charité wilden associëren. L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 184-185.

11. *Ibid.*, p. 186.

gesticht voor ongeneeslijk zieken door zusters hospitalieren te laten bedienen. Daarom vatte Mgr Fallot de Beaumont met de Commissie het plan op om Triest en zijn zusters naar Gent te brengen. De stad Gent kon de oude cisterciënzerabdij van Ter Haegen ter beschikking stellen.¹² Op 29 mei 1805 bezochten bisschop, prefect en burgemeester Dellafaille het kloostertje te Lovendegem. Triest werd vriendelijk uitgenodigd met de meerderheid van de zusters het moederklooster in Ter Haegen te vestigen om er de ongeneeslijke zieken die het Weldadigheidsbureau zou sturen, tegen geringe prijs te verzorgen.¹³ Triest kon op dat ogenblik moeilijk de gewichtigheid van deze stap inzien, maar hij was overtuigd dat de gehoorzaamheid aan de bisschop Goddelijke Wil was en dat hij zo de armen beter zou kunnen dienen. Op 30 juli 1805 verhuisden Triest en zes zusters naar Ter Haegen in de Molenaarsstraat te Gent.¹⁴

Het was zeker en vast een moeilijke start in het "Hospice des Incurables", maar gelukkig kwamen er steeds meer postulanten en kon Triest zich nog bezig houden met de jonge congregatie. Begin juli 1806 reisde hij naar Parijs om de wettelijke erkenning te vragen die sinds het decreet van 1804 verplichtend was. Hij werd in audiëntie ontvangen door de pauselijke legaat Caprara en door Portalis, de minister van eredienst. Op 25 juni kreeg hij de voorlopige autorisatie voor de congregatie van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent.¹⁵ Te Parijs maakte hij ook nog van de gelegenheid gebruik om de "Filles de Charité" te bezoeken en hun Regel in te zien. Terug in Gent stelde hij zijn Regel op waarin de charitatieve geest van de H. Vincentius samenging met de monastieke observatie van de H. Bernardus. De Regel was zeker af in 1810 maar werd pas op 9 september 1816 door Paus Pius VII bekrachtigd.¹⁶ Op 22 oktober 1818 kwam er een nieuw keizerlijk besluit, waardoor de congregatie definitief erkend werd: "Brevet de l'institution des Soeurs hospitalières de la Charité de Jésus et de Marie, de Gand, et approbation de leurs statuts". Door deze autorisatie kregen de zusters alle privileges verbonden aan een associatie van zusters hospitalieren.

Op 26 december 1806 werd Triest door de bisschop van Gent voor het leven benoemd tot algemene overste van de Zusters van Liefde en ter gelegenheid van zijn officiële aanstelling op 14 januari 1807 werd hij tot erekanunnik van St. Baafs verheven. Deze onderscheiding was de eerste van

12. De stad Gent had in 1803 de oude abdij gehuurd om er een "Atelier de Charité" in te richten. Maar omdat de infrastructuur van de abdij zich daartoe niet leende, had men er enkele behoeftige ouderlingen en zieken geplaatst. *Ibid.*, p. 191.

13. *Ibid.*, p. 190.

14. *Ibid.*, p. 193-194.

15. *Ibid.*, p. 211-226.

16. *Ibid.*, p. 342-351.

een reeks benoemingen die hem in 1807 in de Gentse weldadigheid zouden inschakelen.

In dienst van de stad Gent, 1807

Voor de Franse Revolutie telde de stad Gent een 40-tal kleine charitatieve instellingen, meestal daterend uit de 13de en 14de eeuw en in handen van kloosters. Een edict van Keizer Karel had op 7 oktober 1531 de stedelijke weldadigheid georganiseerd door het oprichten van Armenkamers. De Franse Revolutie schafte ze af en vertrouwde de weldadigheid bij decreten van 16 vendémiaire en 7 frimaire an V (7 oktober en 27 november 1796) toe aan twee nieuwe stedelijke instellingen: de Commissies van Burgerlijke Godshuizen en de Weldadigheidsbureaus. Deze instellingen konden beschikken over de goederen van de kloosters en de burgerlijke inrichtingen maar moesten hun charitatief werk verder zetten. Er waren echter enorme problemen: het financieel beheer was slecht, er was een enorm gebrek aan personeel, de lekenverpleegsters waren veeleisender dan de religieuzen, en de commissieleden die door het stadsbestuur politiek benoemd werden, waren minder plichtsgetrouw. In het jaar VII (1799-1800), onder het Consulaat en het Empire, veranderde de situatie: de benoeming van de commissieleden kwam toe aan de minister van binnenlandse zaken, daarbij geholpen door de departementsprefect. Zodra Faipoult prefect van het Scheldedepartement was, probeerde hij zoveel mogelijk bekwame en rechtschapen mensen te benoemen. Zo was op 16 november 1802 Mgr Fallot de Beaumont zelf lid van de Godshuizencommissie geworden.

In zijn "Mémoire statistique du département de l'Escaut, an XIII" (1804-1805)¹⁷ liet Faipoult zich nog vrij optimistisch uit over de weldadigheid te Gent maar hij verzweg het wanbeheer van sommige gestichten en minimaliseerde de financiële problemen. Wanneer hij enkele jaren later de hachelijke situatie beter onder ogen zag, trof hij op 22 februari 1806 een eerste maatregel, die nieuwe directeurs in de instellingen benoemde. Omdat dit niet veel uit haalde, richtte hij op 1 juli 1807 een "Comité d'ordre et d'économie" op. Dit comité moest informeren naar de goederen die elk gesticht nodig had en adviseren hoe ze deze zo voordelig mogelijk konden verwerven. Als directeur van de Zusters van Liefde werd Triest één van de zes leden, wat hem de gelegenheid bood de interne samenstelling en de inkomsten van de verschillende liefdadigheidsinstellingen grondig te bestuderen. In hetzelfde jaar kreeg Triest nog twee heel belangrijke functies. Op 11 juli werd hij benoemd

17. *Ibid.*, p. 250-251.

tot directeur van het hospitaal van de Bijloke¹⁸ en op 17 oktober werd hij opgenomen in een totaal vernieuwde Commissie van Godshuizen.¹⁹ Het is in de functie van directeur van de Bijloke dat Triest nog in 1807 zou beginnen met de stichting van de Broeders Hospitalieren, de latere Broeders van Liefde.

Stichting van de Broeders van Liefde, 1807-1810

Toen Triest directeur geworden was van het Burgerlijk Hospitaal in de Bijloke²⁰ was in een ander gedeelte van de oude abdij de "Sectie der Mans" ondergebracht.²¹ In dit ouderlingentehuis heerste een zeer grote wanorde die gekend was in de stad Gent. De econoom Th. Caluwaert en zijn opvolger E.H. Férin konden met het beperkte personeel de situatie niet in handen houden. Op 12 december werd burgemeester Dellafaille tot directeur benoemd,²² maar hij wist ook niet hoe de zaak aan te pakken. Triest kende de toestand in de naburige sectie goed en vanuit het verlangen om er iets aan te doen groeide de idee een genootschap van broeders hospitalieren op te richten die zich met dezelfde liefde als de zusters zouden inzetten.

De indirecte aanleiding tot het realiseren van het plan was de uitnodiging van Dellafaille aan Triest om de "Sectie der Mans" grondig te inspecteren. Op de zitting van de Commissie van Godshuizen op 26 december rapporteerden beide mannen "qu'ils avaient trouvé l'hospice dans un état de désorganisation absolue".²³ Onmiddellijk stelde Triest zijn reorganisatieplan voor: "De votre consentement, Messieurs, j'introduirai à l'hospice des vieillards cinq jeunes hommes vertueux qui me paraissent avoir les qualités nécessaires pour s'acquitter des divers emplois auxquelles nous les destignons".²⁴ Maar Triest verbond er onmiddellijk vier voorwaarden aan:²⁵ de jongemannen moeten vooreerst een gemeenschap vormen onder de bescher-

18. *Ibid.*, p. 254-261.

19. *Ibid.*, p. 261-265.

20. De Cisterciënzerzusters die sinds de 13de eeuw het klooster-hospitaal in de Bijloke (Haven van Maria) bedienden, werden op 18 juni 1799 verdreven. Wanneer ze op 25 mei 1802 op aandringen van de Godshuizencommissie in beperkt aantal en enkel voor de dienst aan de zieken mochten terugkeren, bezetten ze alleen het voorste deel van de abdij. Toen de abdis haar ambt van directrice niet meer aankon, werd Triest op 11 juli benoemd.

21. Bij de terugkeer van de Cisterciënzerzusters in 1802 werden de kapel en het eigenlijke kloosterpand die het meest gehavend waren, niet in gebruik genomen. Op 1 september 1805 werd in dit pand de "Sectie der Mans" overgebracht uit het overbevolkte Hof van St.-Antone.

22. L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 264.

23. *Ibid.*, p. 268.

24. Verslag zitting van 26 december 1807, Triest aan de Commissie van Godshuizen, Archief Openbare Onderstand Gent, ABLR, map I, nr. 1, geciteerd in *Ibid.*, p. 268.

25. *Ibid.*, p. 269.

ming van de Commissie. Ook moeten ze instaan voor de dienst in het gesticht onder de directie van Dellafaille en voor de rest staan ze onder een geestelijk directeur aangeduid door de bisschop. Om te voldoen aan het decreet van 24 juni 1804 zouden zij de volstreekte eigendom over hun goederen, inkomsten en opbrengst van hun werk behouden en de wettelijke erfgenamen het recht op nalatenschap. Tenslotte zouden er aan het reglement van het gesticht enkele bepalingen toegevoegd worden o.a. dat de jongemannen als broeder moeten aangesproken worden. Het betoog van Triest maakte een goede indruk en tevreden om zo uit de impasse te geraken, keurde de Commissie het plan goed.

Op 28 december kon Triest drie van de vijf jongemannen waarop hij gerekend had naar de Bijloke brengen waar ze 's anderendaags door Dellafaille officieel met de leiding belast werden. Enkele dagen later kwamen de twee anderen, waaronder Antonius Blaton die als econoom en opperbroeder werd aangesteld. De zeer strenge discipline van het huisreglement kon de orde en de rust in de "Sectie der Mans" herstellen en in de loop van 1808 liep het aantal broeders tot 13 op. In juni vroeg prefect Faipoult met aandrang aan Triest of er drie broeders toezicht konden houden in de gevangenis, ondergebracht in het oud-Alexianenklooster.²⁶ Triest was realistisch genoeg om het risico van deze onderneming in te zien maar hij kon het de Commissie van Godshuizen niet weigeren.²⁷ Rond Allerheiligen werden er zes broeders gestuurd maar reeds na enkele weken bleek dat ze de orde niet in handen konden houden. Enkele gevangenen konden ontsnappen, de toestand werd hopeloos, drie broeders vertrokken en twee anderen keerden volkomen gedemoraliseerd naar de Bijloke terug. Toen één van hen kort daarop stierf, greep de ontmoediging ook de broeders van het oudemannenhuis aan. Br. Blaton eiste van Dellafaille²⁸ een nieuw statuut dat het bestaan en de toekomst van de broeders verzekerde. Toen de Commissie de goedkeuring van het nieuw statuut, opgesteld door Dellafaille, bleef uitstellen, vertrok Br. Blaton eind mei. De ene broeder na de andere deserteerde en midden 1809 schoten er slechts twee over.

Het jaar 1808 bracht voor Triest veel kopzorgen mee: zijn stichting mislukte, zijn vertrouwde beschermheren verdwenen van het politieke toneel²⁹ en een Organiek Besluit van 18 februari 1809 legde de vrouwelijke charitatieve congregaties op hun statuten aan de regering over te maken om op

26. Tijdens het Ancien Régime zorgden de Broeders Alexianen voor de krankzinnigen in hun klooster. Toen ze door de Franse Revolutie verdreven werden, diende het oud-Alexianenklooster als gevangenis voor de "prêtres réfractaires". Nadien werden de gevaarlijke krankzinnigen, de veroordeelde wanbetalers en zelfs militaire gevangenen in het klooster opgesloten.

27. *Ibid.*, p. 276.

28. Dellafaille was toen geen burgemeester meer, maar bleef directeur van de Bijloke.

29. In september 1808 werd prefect Faipoult vervangen door baron d'Houdetôt. Mgr Fallot de Beaumont werd in 1809 bisschop van Paicenza (Italië) en opgevolgd door Mgr de Broglie.

basis daarvan wettelijk geautoriseerd te worden. Triest vreesde een gelijkwaardige maatregel voor de mannelijke congregaties en als hij dus tegen 1 januari 1810 zijn nieuwe stichting geen fundament kon geven, dan was de kans wellicht voor jaren verkeken. Het tijf keerde helemaal met de komst van Pieter Truyens die beweerde dat hij uit het Alexianenklooster van Tienen verdreven was.³⁰ Hij werd aangesteld tot opperbroeder en econoom en kon op korte tijd terug orde op zaken brengen. Enkele broeders keerden terug, nieuwe kandidaten meldden zich aan en het nieuw statuut werd op 29 juni door de Commissie goedgekeurd. Triest stelde een kloosterregel op in 30 artikelen, geïnspireerd door de Regel van de Zusters van Liefde en met advies van Kan. Goethals, vicaris-generaal te Gent. Tenslotte werden op 21 november de eerste acht broeders ingekleed en twee dagen later keurde Mgr de Broglie de "Regels van de Broeders van de H. Vincentius in de Bijloke te Gent" goed.³¹ Maar een kentering in het gedrag van Br. Truyens stopte de goede gang van zaken. In het voorjaar 1810 groeide er steeds meer afstand tussen zijn manier van leven en wat hij voorhield. Er ontstonden meningsverschillen en Dellafaille hield een enquête. De spanning steeg tot Br. Truyens op een vroege morgen in augustus in alle stilte met het geld verdween. Gelukkig volgden geen verdere deserties.

De definitieve stichting van de Broeders van Liefde gebeurde dan onder de leiding van Simon-Jan de Noter uit Mechelen.³² Na 1802 bezocht hij regelmatig het Bijloke-Hospitaal en het is Dr. Kluiskens, de chirurg, die hem naar de broeders stuurde. Begin november 1810 werd hij aangesteld tot econoom van het oudemannenhuis en overste van de communautiteit. Op 26 november 1811 legden de eerste zes broeders hun kloostergeloften af en werd hij als Br. Bernard tot overste gekozen. De Broeders van Liefde moesten wachten tot 10 april 1888 voordat bij decreet "Inter pias Institutiones" de congregatie door de H. Stoel voorlopig erkend werd en de voorgelegde constituties "ad experimentum" goedgekeurd werden. Op 22 april 1899 werd de Congregatie door de H. Stoel definitief erkend als instituut van pontificaal recht en op 4 juli werden ook de constituties definitief goedgekeurd.

30. Volgens L. Cnockaert is het hoogst onwaarschijnlijk dat P. Truyens de waarheid vertelde. Toen hij zich in 1809 aanmeldde, was hij 29 jaar oud. De uitdrijvingen uit de kloosters gebeurden voor de staatsgreep van november 1799. Dus zou Truyens zeer jong geweest zijn toen hij binnentrad bij de Alexianen, wat ook weinig waarschijnlijk is gezien de maatregelen van Jozef II en de onrust sinds 1789. Van de andere kant was hij toch vertrouwd met het religieuze leven en in alle geval had Triest een zeer groot vertrouwen in hem. L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 282-283.

31. K.G. REICHGELT, *De Broeders van Liefde: 1807-1876*, Tessenderlo, 1957, p. 31-33.

32. Geboren in 1749 had Simon-Jan de Noter Jezuiet willen worden maar werd hierin verhinderd door het opheffen van de orde. Dan ging hij naar de Kartuziers tot die op hun beurt in 1783 werden opgeheven. Daarna kreeg hij een bediening in het Bijloke-Hospitaal en vertrok daar in 1797 toen de zusters werden verdreven. L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 336-337.

De situatie van de krankzinnigenzorg te Gent

Vóór de Franse Revolutie waren er drie krankzinnigengestichten te Gent. Het oudste was het St- Janshuis of St- Jan ten Dullen, het eerste dolhuis in geheel West-Europa. Daar werden van 1181 tot het einde van de 18de eeuw, een dertigtal gevaarlijke mannen en vrouwen opgenomen. Sinds 1656 werden de minder gevaarlijken opgesloten in de gevangenis, ondergebracht in de kelders van het Geeraard Duivelsteen.³³ Het is niet duidelijk of ze er samen leefden met de gewone gevangenen, maar zeker is dat vanaf 1756 de rustige en onrustige mannen in het "Rasphuys" of "Mansweesenhuys" ondergebracht waren. De vrouwen verhuisden naar het "Hospice nr 8" of "Weesenhuys", dat sinds het einde van de 13de eeuw krankzinnige vrouwen herbergde, en sinds 1605 gevestigd was aan de Korte Violettenlei dichtbij de Zandpoort, in de volksmond "Zottepoort" genoemd. Dit waren van oudsher burgerlijke instellingen die door leken werden uitgebaat. Het Hospice nr 8 en het Geeraard Duivelsteen overleefden de Franse Revolutie; met het derde krankzinnigengesticht, dat van de Broeders Alexianen, was het anders gesteld.

Onder het Franse Bewind poogden de Alexianen een uitzonderingsmaatregel te bekomen om te ontsnappen aan de wet die de kloosterordes afschafte.³⁴ Hun vraag werd gesteund door de Gentse administratie die zich in een brief aan de minister van binnenlandse zaken afvroeg wie er wel de zorg zou overnemen voor de krankzinnigen die binnen de muren van dit klooster aan de bewaking van de broeders toevertrouwd waren.³⁵ Was dit geen reden om voor de Alexianen een uitzondering te maken? Als bijkomend argument trachtte men de stelling uit te spelen dat deze broeders geen echte kloosterlingen waren, maar eerder 'amfibieën': zij leven wel in gemeenschap maar kennen geen geloften; zij zijn enkel onderworpen aan een reglement en kunnen zodra ze het willen het kloosterkleed afleggen.³⁶ Doch deze insisten-

33. Wellicht toeval, maar toch prettig om op te merken: net zoals voor Geel vinden wij in de legende van Geeraard de Duivel een typisch oedipaal verhaal: toen Geeraard "de Moor" of "de Duivel" (zo genoemd omwille van zijn zwart haar en zijn donkere huid) op Jacoba van Zottegem verliefd werd, verzette zijn vader zich tegen het huwelijk, omdat hij er zelf mee wou trouwen. Hij verzong een middel om zich van zijn zoon te ontdoen, maar kwam zelf in de hinderlaag terecht, die hij voor zijn zoon had laten spannen: hij werd in de duisternis voor zijn zoon aangezien en werd in zijn plaats vermoord. Geeraard de Duivel zou later op zijn beurt door zijn eigen zoon vermoord worden.

34. Voor deze studie over de lotgevallen van de Broeders Alexianen te Gent maken wij dankbaar gebruik van de gegevens die P. Vandermeersch gehaald heeft uit het Archief van de Broeders van Liefde te Rome (ABLR).

35. Letterlijk: "dans l'intérieur de leur enclos des furieux et des aliénés d'esprit sont détenues aux frais de ces individus ou des familles". Lettre au Ministre de l'intérieur, suite à la séance du 27 vendém. an IV, de l'administration du Canton de Gand. ABLR, doos Guislain I, map I.

36. "L'utilité réelle de cette institution pour le public nous fait un devoir de vous exposer les inconveniens graves que peuvent entraîner cette suppression. Ces hommes ne sont ni des religieux, ni des séculiers. Ce sont des espèces d'amphibies qu'il est difficile de classer avec précision. A la

tie mocht niet baten: de centrale administratie van het departement van de Schelde wees erop dat volgens de wet alleen vrouwelijke religieuzen die zich effectief buiten hun klooster met onderwijs of ziekenzorg bezig hielden onder de uitzonderingsmaatregelen konden vallen, en dat de minister van financiën er trouwens uitdrukkelijk op gewezen had dat "die uitzondering in geen geval van toepassing is op ordes die het toezicht op gekkenhuizen en tuchthuizen uitoefenen".³⁷ Er volgde een laatste petitie van Broeder Gregorius Willems, overste van de Alexianen, samen met een gunstig advies van het Gentse stadsbestuur, dat de krankzinnigheid bij deze gelegenheid als een 'vorm van ziekte' beschreef.³⁸ Gezien de latere ontwikkeling zou het hier interessant zijn te vernemen wat men van zo'n argument vond. Maar de departementale administratie ging er niet op in. Er werd lakoniek aan herinnerd dat de Alexianen in ieder geval een congregatie van mannen waren, en dat de uitzondering slechts vrouwelijke religieuzen kon betreffen.³⁹

Na de opheffing van de Alexianen in 1798 bleven dus de twee burgerlijke inrichtingen van Gent over. De situatie was er zoals in de andere instellingen van ons land - behalve in de gezinsverpleging te Geel - en de meeste instellingen van onze buurlanden mensonterend.⁴⁰ Men kan zich wel afvragen

vérité ils vivent en commun, mais ils ne font aucun voeu. Ils sont simplement assujettis à un règlement et au moindre dégoût ils sont en droit de jeter le frocq". *Id.*

37. "Considérant que l'article 20 de la loi du 13 fructidor an IV n'exécute que les maisons de *religieuses* dont l'institut même a pour objet l'éducation publique ou le soulagement des malades et qui à cet effet tiennent réellement en dehors des écoles ou des salles de malades. Considérant que le ministre des finances mande par une lettre du 26 brumaire dernier au citoyen Bochet, commissaire du gouvernement, que l'exception prononcée par l'article 20 de la loi du 15 fructidor ne peut atteindre les ordres qui surveillent des maisons de fous et de répression.. l'administration arrête qu'il n'ya pas lieu à délibérer.." ("religieuses" in het origineel onderstreept). Décision du 27 frimaire an V, ABLR, doos Guislain I, map I.

38. "Considérant que les pétitionnaires sont dans le cas de l'article ci-dessus rappelé, puisque leur maison est la seule où les furieux et les phrénétiques sont renfermés, qu'ils se consacrent au soulagement de ces sortes de maladie avec un zèle et un dévouement exemplaire, qu'il serait difficile de trouver des personnes qui voulussent rendre ces services à l'humanité en ce que ces sortes de maladies sont les plus rebutantes et les plus à craindre par les inconvénients qui peuvent en résulter". Avis de l'administration municipale du canton de Gand du 13 vendémiaire an V (op hetzelfde blad als de ongedateerde petitie van Broeder Gregorius Willems), ABLR, doos Guislain I, map I. Opmerkelijk is de vlottende terminologie betreffende krankzinnigheid: "des furieux et des aliénés d'esprit" in de brief aan de minister van binnenlandse zaken van 27 vendémiaire en IV, "les maisons de fous et de répression" in het besluit van 27 frimaire (die blijkbaar een heel andere categorie vormen dan "les salles de malades"), "les soulagement de l'humanité et la sureté publique" in een repertorium dat naar deze briefwisseling verwijst, en in het pas geciteerde stuk: "les furieux et les phrénétiques".

39. "Considérant que l'article 20 de la loi du 15 fructidor dernier ne comprend que les maisons de *religieuses*, estime qu'il n'u a pas lieu à délibérer". ("religieuses" onderstreept in het origineel), ABLR, doos Guislain I, map I.

40. "Je les ai vu nus, couverts de haillons, n'ayant que la paille pour se garantir de la froide humidité du pavé sur lequel ils sont étendus. Je les ai vus grossièrement nourris, privés d'air pour respirer, d'eau pour étancher leur soif et des choses les plus nécessaires à la vie. Je les ai vus

hoe zo'n studie in het begin van de 19de eeuw mogelijk was. De meeste dolhuizen werden door het stadsbestuur verpacht aan een weesenmeester, econoom of ondernemer-bestuurder. Er werden veel te lage onderhoudsprijzen toegekend. De weesenmeesters waren enkel op geld uit en onderbetaalden de bewakers die ze uit een hardvochtig, brutaal en zedeloos volkje recruteerden. De jaarlijkse inspectie van de Procureur des Konings betekende niet veel en de geneesheer kwam alleen binnen voor louter fysische klachten. Het enige dat telde was dat de krankzinnigen sociaal onschadelijk en dus opgesloten waren.

Overname van het Hospice nr 8, St-Jozefshuis te Gent, 1808

Zo was de situatie toen Triest als lid van het "Comité d'ordre et d'économie" de krankzinnigengestichten te Gent bezocht. Hij was bijzonder getroffen door de toestand in de Korte Violettenlei waar mannen zonder veel scrupules de krankzinnige vrouwen verzorgden. Op de vergadering van de Commissie op 16 januari 1808 klaagde Triest de toestand aan en stelde voor dat de Zusters van de Liefde de zorg zouden overnemen. Zonder moeilijkheden kon hij bekomen dat het contract van weesenmeester A. Coolens op 1 maart zou eindigen.⁴¹ Maar Coolens protesteerde bij prefect Faipoult die op zijn beurt uitleg vroeg aan de Commissie. In een brief van 18 februari verdedigde de Commissie de overname door Triest.⁴² Op 4 april bracht hij vier zusters naar Hospice nr. 8 dat van toen af St. Jozefshuis genoemd werd. Ze waren getroffen door de slechte staat van de gebouwen maar vooral door de erbarmelijke toestand waarin de vrouwen zich bevonden: "Wij deden onze grauwe lijnwaden rokken aan, en deden al de kamers en koten open; het waren als jonge peerden die uyt hunnen stallen liepen, er waren er die sprongen op handen en voeten, daar zij zo stijf waren in hun leden. Hunnen beddens, in de kamers waren met kaf gevuld en zoo verstickt dat wij van tijd tot tijd ons verbergden om te weenen".⁴³

livrés à de véritables géoliers, abandonnés à leur brutale surveillance. Je les ai vus dans des réduits étroits, sales, infects, sans air, sans lumière, enfermés dans les antres où l'on craindrait de renfermer des bêtes féroces", geciteerd in E. ESQUIROL, *Des établissements consacrés aux aliénés de France*, 1818, geciteerd in L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 286.

41. *Ibid.*, p. 287-288.

42. "Nous croyons qu'il est plus humain et plus raisonnable pour le bien-être de ces malheureuses femmes de les confier à des Soeurs de Charité, que de charger des hommes d'avoir soin d'elles. Monsieur le Directeur des soeurs s'est engagé par contrat à payer au comptant les meubles et à indemniser M. Coolens pour tout le matériel du ménage qui lui appartient". Rapport et correspondance de la Commission des Hospices, 1808, Archief Openbare Onderstand Gent, geciteerd in L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 288.

43. M.F. OOSTERLINCK geciteerd in Zr. DE MAGDALA, *Kanunnik Triest. Stichter van de Congregatie der Zusters van Liefde en Jezus en Maria. Zijn leven. Zijn Geest. Zijn Werken*, Brussel, 1926, p. 69-70. Guislain beschrijft de situatie nog veel erger: "Il ya vingt ans, cet hospice

Gedreven door een groot medelijden en de zin voor orde en properheid die ze in Ter Haegen hadden gekregen, zetten de zusters zich in om het lot van de vrouwen te verzachten. Het resultaat van hun werk kunnen we lezen in het verslag van het bezoek dat Dr. Guislain bracht aan het St.- Jozefshuis in 1825.⁴⁴ Hij loofde Triest en de Zusters voor hun inzet. Het gesticht was naar zijn oordeel goed georganiseerd, er was orde en netheid. Het was gezond gelegen en regelmatig gebouwd. De lokalen vond Guislain goed, vooral het feit dat sinds enkele jaren een tweede verdieping was gebouwd, waar de herstellende en rustige patiënten apart waren ondergebracht. Dwangmiddelen werden met maat gebruikt en er waren een geneesheer en een chirurg in de instelling. Verrassend was het hoog sterftecijfer: tussen 1808 en 1823 waren er 316 opnamen, 114 genezingen en 104 overlijdens. Guislain had ook geen afdoende verklaring voor een sterftecijfer van 1/3. Toch vond hij het gesticht één van de drie beste van België. In 1826 werd een plan opgezet waarbij de oude gebouwen zouden verdwijnen om plaats te maken voor nieuwe.⁴⁵ Alhoewel de zusters zich zo hadden ingezet zou de grote verandering in de behandeling pas komen, wanneer Guislain in 1828 tot hoofdgeneesheer werd benoemd.

Overname van het Geeraard Duivelsteen, 1815-1828

Het Mansweesenhuys was verpacht aan weesenmeester J. Haeck die de zaak uitbaatte tegen 0,82 fr. per dag en per man. Toen hij op 13 september 1815 zelf zijn ontslag aanbood, werd Br. Bernard door de Commissie van Burgerlijke Godshuizen in zijn plaats benoemd. Hij moest dezelfde voorwaarden van het contract van J. Haeck aanvaarden en van deze laatste de meubels en de

portait encore tous les caractères de son origine. Ce n'était qu'un amas d'habitations malsaines et dégoûtantes, rangées autour de deux cours assez spacieuses. C'étaient partout des misérables cellules, dans lesquelles les aliénées craipissaient dans leurs ordures, rangées par la vermine, enchainées généralement aux murs ou garrottées dans des fauteuils. - Une seule salle, bâtie en 1815, servait de chauffage et de lieu de réunion à toutes les habitantes de ce cloaque", in J. GUISLAIN e.a., *Rapport de la commission chargée par M. le Ministre de la Justice de proposer un plan pour l'amélioration de la condition des aliénés en Belgique et de la réforme des établissements qui leurs sont consacrées. Enquête sur l'état actuel des maisons d'aliénés avec plans et pièces à l'appui*, Brussel, 1842, p. 71.

44. J. GUISLAIN, *Traité sur l'aliénation mentale et les hospices d'aliénés*, dl. II, Amsterdam, 1926, p. 194-199: "Les soeurs de Charité, sous la surveillance particulière d'un ecclésiastique philanthrope et instruit, et sous celle de la commission des hospices, ont la direction de cet établissement. Les soins assidus, la douceur avec laquelle elles agissent envers les aliénés leur donnent des droits aux éloges les mieux mérités" (p. 196-197).

45. J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 71.

provisie overnemen.⁴⁶ Dit was een harde financiële voorwaarde en ook voor Triest was het moeilijk drie broeders af te staan zolang de congregatie zo weinig mensen recruteerde. In ieder geval was de Commissie tevreden met de overname. Op 30 september 1815 trokken de broeders naar het Geeraard Duivelsteen.

In tien jaar tijd steeg het aantal krankzinnigen van 93 tot 143. Tussen 1815 en 1823 waren er 215 opnamen, 92 genezingen en 50 overlijdens. De kelders van het Kuldershuis moesten ingepalmd worden en vanaf 7 februari 1817 kregen de broeders 0,50 fl. meer per dag. Guislain vond in zijn bezoek aan het Geeraard Duivelsteen in 1825 de gebouwen afschuwelijk slecht.⁴⁷ Er werden nog veel dwangmiddelen gebruikt, er was helemaal geen medische behandeling maar de voeding was uitstekend. De broeders konden alleen met de beperkte mogelijkheden die ze hadden het lot van de krankzinnigen verzachten.

Terwijl de broeders en de zusters met een menselijke benadering maar met de traditionele repressieve methodes verder werkten, kreeg de medische wereld steeds meer invloed op de publieke opinie en de regeringen. Pinel en Esquirol leerden dat krankzinnigen geen gevaarlijke misdadigers zijn die best opgesloten worden maar zieken die men kan behandelen. Op 11 april 1818 vaardigde Willem I een Koninklijk Besluit uit dat een hervormingsprogramma voor het krankzinnigenwezen inhield: alle instellingen die niet voldeden aan bepaalde voorwaarden voor gebouwen en hygiëne moesten verbeterd of afgeschaft worden. In hun rapport stelden Triest en E. Papeleu dat de gebouwen van het Hospice nr. 8 voldeden en dat er eigenlijk alleen maar een infirmerie ontbrak, die echter niet kon gebouwd worden, gezien de treurige financiële toestand van de stad. Het Geeraard Duivelsteen werd als erg vochtig en ongezond afgeschilderd. Daarenboven bleek het onmogelijk de gebouwen aan te passen. Het rapport insisterde om een nieuw gebouw te krijgen, "b.v. het klooster van de Alexianen". Het stadsbestuur legde het rapport naast zich neer omwille van haar zware financiële moeilijkheden.

Tien jaar later zou er een tweede kritiek uit medische hoek komen op het Geeraard Duivelsteen. Het is Dr. Guislain die in 1826 met zijn boek

46. N.N., *Le très révérend Chanoine P.-J. Triest. Fondateur de la Congrégation des Frères de la Charité*, dl. IV: *Les Frères dans les établissements charitables fondés par le Chanoine*, s.l., 1950, p. 27.

47. "C'est une affreuse prison, vrai gouffre, où rien ne se montre d'utile ou de convenable pour un asyle d'aliénés. Un caveau humide sert de salle de réunion aux aliénés de tout genre. Au dessus de cette place est un dortoir commun, froid et malpropre. Ces deux pièces donnent sur une cour basse, humide et étroite. Un petit quartier est destiné aux aliénés pensionnaires; mais il est presque aussi malpropre et aussi dégoûtant que celui des pauvres. Un caveau, d'un aspect horrible dans lequel se trouvent deux séries de cellules à palissades, sert de séjour aux aliénés furieux. C'est une habitation affreuse, que l'on ne peut voir sans gémir sur le sort de ceux que leur malheureuse existence condamne à y passer la vie". J. GUISLAIN, *Traité*, p. 195.

"Traité sur l'aliénation mentale et sur les hospices d'aliénés" de situatie in de krankzinnigengestichten, speciaal het Geeraard Duivelsteen, veroordeelde. Pas dan zette het stadsbestuur van Gent de nodige stappen om de verhuizing naar het oud-Alexianenklooster mogelijk te maken.

De Broeders en Zusters van Liefde naar Doornik, 1818

Toen er geen kans meer was op verbetering van de inrichtingen te Gent, zou Triest met de broeders en zusters nieuwe stichtingen beginnen buiten Gent, nl. in Wallonië. Het initiatief daartoe werd genomen door Mgr Hirn, bisschop van Doornik, die op 18 juni 1818 een brief schreef aan Triest om hem het bezoek te melden van Dhr. Delhaye.⁴⁸ Hij had van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen de opdracht gekregen het hospitaal van de Zusters van Liefde te Gent te onderzoeken met het oog op een gelijkaardig initiatief te Doornik. In zijn verslag loofde hij de zindelijkheid, de spaarzaamheid en de orde in het St.-Jozefshuis. Daarop nodigde Mgr Hirn Triest vriendelijk op het bisschoppelijk paleis uit voor de besprekingen. De onderhandelingen duurden enkele maanden en op 10 oktober kwam een overeenkomst tot stand.⁴⁹ Op 4 november kwamen de zeven zusters aan in het huis St- Carolus-Borromeus. De Commissie was zeer tevreden met het werk van de zusters. Toen de Commissie ook in problemen zat met het asiel St- Carolus te Froidmont, vroeg ze aan Triest of de Broeders van Liefde dit krankzinnigengesticht zouden overnemen. Op 1 maart 1820 trokken vier broeders naar Froidmont.⁵⁰

De Zusters van Liefde werden gevraagd de zorg voor de ongeneesbare vrouwen in het "Hospice des Incurables", ondergebracht in het huis Carolus Borromeus,⁵¹ over te nemen. Omdat er daar sinds 1798 een klein aantal weesjes verbleven, moesten de zusters ook instaan voor hun opvoeding. En omdat het met de krankzinnigen zo erg gesteld was in Doornik, zag de Commissie in het gesticht van de Zusters van Liefde een kans om het lot van de vrouwen te verzachten. De geesteszieken waren immers opgesloten in de "Tour de Marvis" of "Tour des fous", een oude stadsgevangenis die in 1477 door de Bourgondische soldaten verwoest werd en van toen af als asiel voor krankzinnigen gebruikt werd.⁵²

48. Zr. DE MAGDALA, *o.c.*, p. 128.

49. *Ibid.*, p. 129.

50. Voor een bespreking van het asiel St.-Carolus te Froidmont verwijzen we naar hoofdstuk 15, Een type-voorbeeld: Froidmont.

51. Voor de Franse Revolutie was het huis St.-Carolus-Borromeus, één van de grootste gebouwen van de stad, het seminarie van Kamerijk-Doornik. Toen het seminarie afgeschaft werd, kocht de Commissie van Godshuizen de gebouwen op 23 floréal an VI (12 mei 1798) op.

52. Zr. DE MAGDALA, *o.c.*, p. 130.

Uit het Rapport van 1842⁵³ weten we dat er in het "Hospice des Incurables" 48 krankzinnigen waren, 40 behoeftigen en 8 pensionnaires. De behoeftigen zaten in de kelders: kort voor 1842 werden er op de binnenkoer cellen voor de woelige patiënten gebouwd. Er was geen indeling van de krankzinnigen naar de aard van hun ziekte. Alleen de kamers van de pensionnaires waren beter ingericht. Er werd geen werk georganiseerd voor de patiënten, maar deze die het wel deden, werden ervoor vergoed. Er was geen aparte infirmerie, wel één geneesheer maar absoluut geen medische behandeling van de geestesziekten. Dwangmiddelen werden met maat gebruikt en de zorg voor de patiënten, voeding, kleding en slapen waren zeer goed. Over het algemeen was Dr. Guislain tevreden over de instelling, maar in de toekomst zou ze beter dienen voor ongeneeslijk zieken dan voor krankzinnigen.⁵⁴

Guislain, "wijs is de arts die de passies kent", 1826

De grote veranderingen in het behandelen van de geesteszieken zouden gebeuren door Dr. J. Guislain. Getroffen door het lot van de krankzinnigen en gedreven door zijn wetenschappelijke overtuigingen zette hij zich in om de behandeling van de geesteszieken te verbeteren. Op dit actieterrein ontmoette hij Kan. Triest die, bezield door de christelijke caritas, hetzelfde doel voor ogen had. Het is een grote verdienste geweest van Triest dat hij onmiddellijk geloofde in het genie van Guislain en dat hij hem toegang gaf tot het concrete werkterrein van de psychiatrische instellingen te Gent.⁵⁵ Beide mannen zouden elkaar helpen en stimuleren zodat hun realisaties te Gent door hun politieke invloed in 1850 wet zouden worden en de uitbouw van het inrichtingswezen in België bepalen.

Guislain werd op 2 februari 1797 uit een gegoede burgerfamilie van architecten te Gent geboren.⁵⁶ Hij studeerde eerst aan de "Ecole de Médecine du Département de l'Escaut" en behaalde daarna op 22jarige leeftijd aan de Gentse universiteit het diploma van dokter in de geneeskunde met het proef-

53. J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 185.

54. *Id.*: "Il résulte de cet exposé que si cet hospice est destiné à recevoir des aliénés incurables après l'érection d'établissements spéciaux, il sera nécessaire d'y construire des locaux convenables et d'organiser le service médical".

55. "Il n'est pas donné aux efforts d'une seule personne d'effectuer les réformes, d'en combattre les grands abus et de faire exécuter les dispositions d'un règlement ou d'une loi. Il faut qu'on lui vienne en aide, elle doit pouvoir s'appuyer sur d'autres volontés (..) avec un personnel convenable, confiant et de bonne volonté, il peut en deux années changer la face de l'établissement". in J. GUISLAIN, *Traité sur les Phrénopathies*, p. 440.

56. Voor de biografische gegevens over Guislain verwijzen we naar A. EVRARD, E. VAN ACKER, *Jozef Guislain. 1860-1960*, Brochure bij de plechtige herdenking door de R.U.Gent op 16 november 1960, Gent, 1960, 24 p. In dit werk is een volledige bibliografie van en over Guislain opgenomen.

schrift "De Exhalationibus sanguineis in genere". Toen bezocht hij de Gentse krankzinnigengestichten en zo is waarschijnlijk de interesse ontstaan voor de geesteszieken en het verlangen iets aan hun behandeling te veranderen. In 1824 liet hij zich reeds opmerken door een plan van een te ontwerpen krankzinnigengesticht, getekend door hemzelf en vergezeld van een "Notice explicative d'un projet d'hôpital pour insensés". Dit was zijn antwoord op een prijsvraag uitgeschreven door de Brusselse bouwacademie. In 1825 won hij de medische prijsvraag van de Commissie van Geneeskundig Toezicht van de provincie Noord-Holland met zijn boek "Traité sur l'aliénation mentale et les hospices d'aliénés".⁵⁷ Hierin veroordeelde hij het slechte beheer van de meeste krankzinnigengestichten maar klaagde vooral over de tweederangsrol van de geneesheer. In 1828 werd hij op voorspraak van Triest benoemd tot hoofdgeneesheer van de twee Gentse krankzinnigengestichten. Na de Belgische onafhankelijkheid liet hij in 1833 zijn meesterwerk, "Traité sur les Phrénopathies"⁵⁸ verschijnen. In 1835 werd hij benoemd tot hoogleraar aan de Geneeskundige Faculteit van de Gentse Universiteit. In 1841 werd hij door de minister van Justitie benoemd in een commissie die de nieuwe wet op de krankzinnigenzorg moest voorbereiden.⁵⁹ Door deze wet van 1850 konden zijn ideeën en opvattingen een stempel drukken op het Belgisch inrichtingensysteem. Vanaf 1849 gaf hij in de Gentse krankzinnigengestichten klinische lessen die hij in 1852 samenbundelde in "Leçons orales sur les phrénopathies".⁶⁰ In 1857 kon hij zijn levenswerk realiseren: een nieuw krankzinnigengesticht, gebouwd naar zijn wensen en opvattingen.

Aan de basis van geheel deze loopbaan lag de bekroning van zijn boek in 1826, door de Provinciale Commissie te Amsterdam. Omdat deze bekroning hem meteen als vanzelfsprekende kandidaat naar voren schoof voor de functie van hoofdgeneesheer in de twee Gentse krankzinnigengestichten, leek het

57. J. GUISLAIN, *Traité sur l'aliénation mentale et sur les hospices des aliénés. (Ouvrage couronné et publié par la Commission de surveillance médicale dans la Province de Nord-Hollande séant à Amsterdam)*, 2 dln, Amsterdam, 1826. In dit werk loofde Guislain Kan. Triest als "un ecclésiastique philanthrope et instruit" (p. 196).

58. J. GUISLAIN, *Traité sur les phrénopathies, ou doctrine nouvelle des maladies mentales, basée sur des observations pratiques et statistiques, et l'étude des causes, de la nature, des symptômes, du pronostic, du diagnostic et du traitement de ces affections*, Brussel, 1833, XV+500 p. Het boek was opgedragen "A Monsieur Triest, chanoine titulaire du Chapitre de St.-Bavon,.. A celui dont la vie entière est consacrée au soulagement des malheureux, témoignage de reconnaissance, hommage de coeur".

59. In het rapport dat het resultaat was van deze onderzoekscommissie schreef Guislain: "Ces améliorations rappellent le nom d'un de ses membres, ancien directeur de l'établissement, le vénérable chanoine Triest, dont les inspirations charitables, le génie administratif et les largesses sans bornes ont si puissamment contribué à effectuer, à accélérer la réforme". J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 75.

60. J. GUISLAIN, *Leçons orales sur les phrénopathies, ou traité théorique et pratique des maladies mentales. Cours donné à la clinique des établissements d'aliénés à Gand*, 3 dln, Gent, 1852.

interessant even in detail na te gaan hoe dit precies gebeurd is - iets dat tot nog toe niet onderzocht werd.⁶¹

Guislain bekroond te Amsterdam, 1826 (P. Vandermeersch)

De 'Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht van de Provincie Noord-Holland, zitting houdende te Amsterdam' schreef regelmatig prijsvragen uit. Dit had ze ook gedaan in 1819 en de vraag betrof het feit dat drenkelingen, verstikten of verhangenen, die uit de schijndood gered werden, meestal daarna toch een reële dood stierven.

Op 7 mei 1821 schreef de commissie dan de prijsvraag uit: "Welke zijn de zoowel Psychische als Physische middelen, sedert de laatste jaren tot herstel van krankzinnigen voorgesteld; welke zijn door ondervinding bewezen, het lot dier ongelukkigen te verbeteren of te herstellen; welken invloed hebben deze gehad op de ziekten, die, hoewel niet afhankelijk van de krankzinnigheid, met dezelve nu en dan gepaard gaan; welke is de invloed dier ziekten op den Psychischen toestand, en welken invloed heeft wederkerig de Psychische toestand der krankzinnigen op deze ziekten?" De inzendingen moesten voor eind december 1822 de voorzitter van de commissie, Prof. G. Vrolik, bereiken. Ze mochten in het Latijn, het Frans, het Duits of het Nederlands geschreven zijn, en de prijsvraag werd overigens ook in het Frans officieel uitgeschreven.⁶² Om de objectiviteit te waarborgen moest de inzending enkel een spreuk als identificatie dragen. In een bijgesloten verzegelde omslag moest dan de precieze identiteit van de schrijver vermeld worden. De omslag van de niet-bekroonde werken zou ongeopend verbrand worden.

Twee inzendingen bereikten de commissie. Eerst kwam de inzending binnen waarvan later zou blijken dat ze van J. Guislain was. Ze droeg als kenspreuk "Un sage médecin est celui qui connait nos passions, sait les flatter quand il ne peut les guérir".⁶³ Kort nadien kwam een tweede inzending binnen onder het motto "Hij is eenen groten oorlogsman, die zijne tochten dwingen kan".⁶⁴

Beide verhandelingen worden ter beoordeling aan voorzitter Vrolik en aan de commissieleden Nieuwenhuys en Pijffers toevertrouwd.

61. Dit onderzoek werd uitgevoerd door P. Vandermeersch, die hiervoor gebruik maakte van de archiefstukken uit het Rijksarchief te Haarlem (RAH).

62. Daar heet de commissie "La commission de surveillance médicale pour la Province de Nordhollande, tenant séance à Amsterdam".

63. Notulen van de vergaderingen van de commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht van 24 december 1822. RAH, 87, bundel 35.

64. *Id.*, vergadering van 30 december 1822.

Op haar vergadering van 9 mei 1823 bespreekt de commissie het uitgebreid en nauwkeurig verslag van deze drie juryleden.⁶⁵ De tweede verhandeling wordt zonder veel omhaal afgekeurd. Wie het manuscript⁶⁶ ter hand neemt krijgt inderdaad een weinig diepgaande tekst van 65 p. in handen, dat zijn onafgewerktheid verontschuldigt met de toegevoegde nota: "In gereedheid zijnde om mijne aenmerkingen op den staet der zinnelooze in te pakken en de Academie toe-te-zenden, vallen mij swaarmoedige gedagten in, welke mij doen de reeds in gereedheid zijnde medecijnen in te houden". De verhandeling onder het motto "Un sage médecin.." wordt er geloofd, maar "hoezeer ze ook in de bespiegeling uitmunt, het ontbreekt haar aan preciese beschrijving van de verbeteringen die de laatste jaren in Engeland, Frankrijk en Duitsland werden ingevoerd". Er wordt ook te weinig accent gelegd op het particulier klimaat en de volksaard van elk land, en de weerslag hiervan op de ziekteprocessen. Daarom wordt besloten de prijs nogmaals uit te schrijven, de premie te verdubbelen tot 60 gouden dukaten en de auteur van deze laatste verhandeling - Guislain wordt hier nog steeds niet met name vernoemd - publiek bij de uitschrijving te loven en uit te nodigen tot een verdere uitwerking. Dit gebeurt inderdaad op 18 mei 1823 en de nieuwe inzendingen worden verwacht tegen eind december 1824. Werd de enveloppe geopend en werd Guislain persoonlijk gecontacteerd met de vraag om een herwerking? Zowel de brief bij de bekroning in 1825 als het door de commissie herschreven voorwoord bij de uitgave⁶⁷ doen het veronderstellen, maar een desbetreffende brief werd niet gevonden. De laatste regels van de notulen van 1824 van de commissievergadering vermelden laconiek: "Is aangekomen een prijsverhandeling in antwoord op de vraag wegens de krankzinnigen".⁶⁸ Op de vergadering van 9 mei 1825 wordt het positief oordeel van de commissie over "de" prijsverhandeling medegedeeld; blijkbaar was er dus geen andere inzending. De verhandeling wordt nog steeds met het motto "Sage médecin" aangeduid. Het verslag zegt dat het verzegelde biljet toen werd opengemaakt en dat toen bleek: "De schrijver van dezelfde is de Heer Joseph Guislain, Med. doctor te Gent".⁶⁹

Met een schrijven van dezelfde dag wordt Guislain ervan op de hoogte gesteld dat hij gewonnen heeft.⁷⁰ De commissie is blij dat het (opnieuw?) zijn naam is die men in de (nu pas?) geopende omslag mag lezen en dat men

65. Het verslag zelf vonden we niet terug in de bundels 72 of 112 waar dit thuishoorde. Wij baseren ons dus op de notulen van de vergadering in bundel 35.

66. te vinden in bundel 72; terwijl deze inzending dus daar bewaard bleef, vonden wij Guislains inzending echter niet terug.

67. map 70, 24 maart 1826, brief van Vrolik en Haussman met correcties en tekst.

68. bundel 35.

69. bundel 35.

70. bundel 43, brief van 9 mei 1825.

dus een "vaderlandsch geneesheer" kan bekronen. Zij is ook erg opgetogen met de herwerkte tekst: "Dit werk had zoo veel in zakelijkheid gewonnen zonder in wijldlopendheid te vervallen, droeg zo vele kenmerken van belezenheid, ervaring, geneeskundig oordeel en waarheidsliefde, was in zulk enen duidelijken, beschaafden en sierlijken stijl geschreven dat zij eenparig aan hetzelfde den uitgeloofden prijs hebben toegekend, en tot denzelven algemeen making hebben besloten". De vriendelijke wijze waarop Guislain de vroeger gemaakte opmerkingen heeft opgenomen brengt de commissie ertoe te vragen of ze nog enkele suggesties tot verbeteringen van het werk mag geven. Guislain betuigt per brief op 13 mei 1828 zijn dank en schrijft erg benieuwd te zijn naar het commentaar van de juryleden. Dat wordt hem op 6 juni 1825 opgestuurd,⁷¹ en men heeft hierbij duidelijk een erg spoedige uitgave van het werk op het oog. Enige leden van de commissie maakten de bedenking of men de verhandeling niet in het Nederlands zou vertalen, maar er werd toch gekozen om de oorspronkelijke Franse tekst te publiceren.⁷²

Guislain machtigde dhr. Jos. Manilius⁷³ uit Gent om de prijs in ontvangst te nemen.⁷⁴ Wanneer dit precies gebeurde weten we niet; uit een brief van de Commissie aan de Minister van Binnenlandse Zaken van 15 juni 1825 weten we alleen dat dit toen al had plaats gegrepen. Een verder spoor van deze prijsverhandeling zijn dan de laatste suggesties tot correctie die de commissie klaarblijkelijk op basis van de drukproeven tot Guislain richtte op 1826. In deze brief.⁷⁵ waar Guislain o.a. op een paar fouten tegen de Franse taal gewezen wordt is er vooral een voorstel om het voorwoord te wijzigen daar waar de voorgeschiedenis van de bekroning wordt verhaald. Guislains oorspronkelijke tekst kennen wij niet, en het blijft dus een raadsel of de waarheid inderdaad recht gedaan wordt als de voorzitter van de commissie, Prof. Vrolik, aan Guislain suggereert: "Dans l'intérêt de la vérité cette phrase doit être changée. Je propose donc de dire: "elle offrit à l'auteur du mémoire de lui indiquer les endroits ou sa réponse était susceptible de plus grands développements."⁷⁶

Het boek verscheen waarschijnlijk in december 1826. Op 29 december 1826 stuurt de Provinciale Commissie in ieder geval een exemplaar aan de minister van Binnenlandse Zaken te Brussel, aan de gouverneur van Noord-

71. bundel 43, brief van 6 juni 1825.

72. Notulen van de vergadering van 23 mei 1825, bundel 35.

73. moeilijk leesbaar in Guislains brief van 13 mei 1825; de notulen maken er Nieuland van.

74. *Id.*

75. Is het omdat ze als enige in het Frans gesteld was dat ze verkeerd geklasseerd werd bij de brieven van vreemden, bundel 70?.

76. In het manuscript letterlijk: "développement-mous; le docteur Guislain" met de woorden "le docteur" doorstreept: "Guislain accepta et la commission dans sa séance du neuf mai 1825 décerna à l'unanimité des voix le prix qui avait été doublé au travail de ce docteur".

Holland, aan de andere Provinciale Commissies, aan de Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, aan het Koninklijk Instituut voor Wetenschappen, aan Referendarius van Maanen en aan de Procureur-Generaal Philips.⁷⁷

De samenwerking tussen Triest en Guislain (A. Liégeois)

Over de contacten tussen Triest en Guislain weten we niet veel,⁷⁸ maar het is in ieder geval onder de invloed van Guislains werk uit 1826 dat het krankzinnigengesticht voor mannen uit het Geeraard Duivelsteen verhuisde naar het oud-Alexianenklooster en dat Triest van deze verhuizing gebruik maakte om ook een betere medische behandeling te vragen. Hij stelde aan de Commissie van Godshuizen Dr. Guislain voor. De Commissie repliceerde dat het budget van de stad Gent het honorarium van Guislain naast dat van de twee aangestelde geneesheren niet zou kunnen dragen. Toen nam Triest het op ten gunste van Guislain: de helft van het honorarium, 400 fl., zou hij laten betalen door beide congregaties, nl. 50 fl. per trimester en per congregatie. Bijgevolg werd Guislain op 10 oktober 1828 benoemd tot buitengewoon geneesheer van de twee Gentse krankzinnigengestichten. Deze benoeming was bepaald voor een periode van twee jaar, maar door het prestige van Guislain werd het nooit opgeheven. Zo waren de twee gestichten van Triest de eerste in België die beschikten over een geneesheer, gespecialiseerd in de geestesziekten. Gezien het belang van dit contract die de medische psychiatrie in ons land introduceert, geven we het in extenso weer:⁷⁹

Art. 1. Den heer Josephus Guislain doctor te Gend, wordt benoemd als bijzonder geneesheer der twee krankzinnige huizen onder ons beheer staande en dit wel met toestemming van den heer Kanonik Triest, en om uitsluitend te behandelen de zoogezegde mentale ziekten.

Art. 2. Hij zal zijne proefnemingen op het een en ander geslacht bewerken naar de regels van de kunst die hem best zullen voorkomen en die hij zal noodig oordelen ingevolge elks geest of lichamelijke vermogens.

Art. 3. De heeren doctors Bouchet en Hulin, jegentegenwoordig voormelde gestichten bedienende, blijven in hunnen post behouden, en de beproefnemingen van den heer Guislain zullen onder hun opzicht geschieden en zij als consulterende geneesheren daarin medewerken.

77. brieven van 29 december 1826 in bundel 42.

78. In elk geval moet Triest het boek van Guislain in 1826 gelezen hebben en hij was er diep van onder de indruk. Anderzijds moet Guislain Triest reeds gekend hebben als directeur van de twee krankzinnigengestichten en lid van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen.

79. ABLR, doos Guislain I, map II.

Art. 4. Den heer Guislain zal genieten eene jaarwedde van acht honderd guldens, betaalbaar de eene helft door onze administratie en de andere helft door den heer Kanonik Triest, directeur van het vrouwen weeshuis.

Art. 5. De tegenwoordige aanstelling zoowel als de te doen beproevingen worden bepaald voor den tijd van twee jaren, naar welkers verloop, ingevolge de min ofte meer voldoende uitslag omtrent deze nieuwe wijze van behandeling, eene voordere berading zal worden genomen.

Art. 6. Deze resolutie zal aan de goedkeuring van hunne Edele achtbare heeren burgemeester en schepenen voorgedragen worden.

Een eerste resultaat van deze samenwerking tussen Triest en Guislain was een intern reglement voor beide krankzinnigengestichten. Op 13 februari 1829 keurde de Commissie het reglement goed. De eerste tien artikels zijn algemene bepalingen die beogen door orde en regelmaat een goed klimaat en goede behandeling mogelijk te maken. Zo wordt bijvoorbeeld aangedrongen op een gezonde en gevarieerde voeding (Art. 1), zindelijkheid aan tafel (Art. 2), orde en netheid (Art. 3 en 4) en het weren van ongewenste bezoekers (Art. 6). Negen artikelen behandelen de taken van de verantwoordelijken op de afdelingen. Ze worden bijzonder opgedragen veelvuldig contact te houden met de zieken om zo beter hun gedrag te begrijpen en de geneesheer erover in te lichten (Art. 12). De artikels 20 tot 39 zijn gewijd aan de ziekenbezorgers en dienaren. Ze moesten zachtmoedig omgaan met de zieken (Art. 20) om hun vertrouwen te winnen (Art. 21), ze moeten aandacht hebben voor hun klachten⁸⁰ en voorzichtig zijn in hun manier van spreken (Art. 23). Ze mogen niet lachen met de eigenaardigheden van de zieken (Art. 26) en met geen buitenstaanders over de zieken praten (Art. 28,38,39). Heel belangrijk in het reglement is dat de krankzinnigen aanzien worden als zieken,⁸¹ en dat er zo weinig mogelijk geweld mag gebruikt worden⁸² en de arbeidstherapie wordt voorgeschreven.⁸³ Deze voorschriften lijken natuurlijk maar waren toen een grote vooruitgang voor de krankzinnigengestichten. Het reglement werd ook nog toegepast in Froidmont en het Strop te Gent en later zal Guislain het in een ietwat gewijzigde vorm sturen naar al de inrichtingen van België.

Door dit reglement kreeg de samenwerking tussen Guislain en de Broeders en Zusters van Liefde een basis. Maar het is toch interessant eens in te gaan op de mening die Guislain had over de religieuzen. Enerzijds zegt hij

80. (Art. 22) "De dienaren zullen steeds door alle mogelijke middelen het vertrouwen van de krankzinnigen verwerven. Zij zullen luisteren naar de klachten van de patiënten, met hen spreken over godsdienstige en stichtende zaken: ze vertroosten, ze iets aangenaams vertellen, wijze vermaningen geven om alzo de krankzinnigen milder te stemmen of te verbeteren" (Art. 22).

81. "Steeds zullen ze de verkeerde handelwijze van de krankzinnigen aanzien als een uitvloeisel van hun zieke wil" (Art. 24).

82. "Geweld zal slechts mogen aangewend worden in geval van dwingende noodzakelijkheid" (Art. 31).

83. "De dienaren zullen de krankzinnigen onophoudelijk tot bezigheid aanzetten" (Art. 33).

onomwonden dat hij ze verkiest als personeel: ze zijn meer gedisciplineerd⁸⁴ en hebben in de morele behandeling een veel groter gezag dan de leken.⁸⁵ Anderzijds weet hij welke de bezwaren zijn: ze gehoorzamen slechts aan hun eigen overste. Je kan dit echter omzeilen door ze niet te behandelen als ondergeschikte, maar door een beroep te doen op de gevoelens van "broederlijkheid".⁸⁶ Op deze manier kun je volgens Guislain enorm veel van hen bereiken. Daarbij beseft hij goed dat de religieuzen van aard behoudsgezind en weinig vatbaar voor vernieuwingen zijn "als de wetenschap hen niet komt verlichten".⁸⁷

Guislain in het Alexianenklooster 1828-1857

Zoals reeds gezegd, is het onder de invloed van Guislains "Traité sur l'aliénation mentale et les hospices d'aliénés" dat het krankzinnigengesticht in het Geeraard Duivelsteen naar het oud-Alexianenklooster zou verhuizen. Aan de hand van statistieken toonde hij aan de situatie in de Nederlanden slechter was dan in Frankrijk, Engeland en Duitsland. Vooral het Geeraard Duivelsteen bestempelde hij als een afschuwelijke gevangenis waar niets nuttig of geschikt was voor een krankzinnigengesticht.

Eindelijk begreep het stadsbestuur van Gent dat er iets moest gedaan worden en op 12 maart 1828 vroeg ze de Commissie van Godshuizen Triest te raadplegen voor de aanpassing van het oud-Alexianenklooster.⁸⁸ stelde nogmaals een rapport op, en een gemeentelijk comité bestudeerde het om op 26 april de conclusies en suggesties van Triest goed te keuren.⁸⁹ Deze wensen waren de volgende: de zieken moeten gegroepeerd worden in verschillende categoriën: de dollen, de idioten, de herstellenden en de rustige zieken.

84. "Le servent religieux (...) n'a pas les vices des employés ordinaires, la cupidité, les passions irascibles, l'esprit de désordre et de podigalité, la malpropreté, l'ivrognerie (...)" in J. GUISLAIN, *Leçons orales*, p. 466.

85. "Quelle que soit la position que l'infirmier laïque prend devant l'aliéné, celui-ci se la figure toujours moins grande, moins élevée que celle d'une soeur, d'un frère, qui l'impressionnant par le costume qu'ils portent et l'extrême propreté qui règne dans toute leur personne. Aux yeux des aliénés l'homme de la congrégation est plus rapproché de l'autorité des chefs que ne le sont les infirmiers proprement dits". *Ibid.*, p. 487.

86. "Cet homme n'accepte cette position que de ses chefs. Il faut agir au nom de la fraternité comme s'il était votre frère et alors seulement il ne vous refusera rien, mais il ira au devant de vos vœux, il vous suivra fermement dans toutes les voies d'amélioration". *Ibid.*, p. 447.

87. "Toutes les congrégations sont antipathiques aux innovations, si la science ne vient pas les éclairer, elles croient bien faire en continuant l'oeuvre qu'elle leur a léguée par leurs devanciers". *Ibid.*, p. 492.

88. N.N., *Le très révérend chanoine P.J. Triest*, Dl. V: *Les Frères dans les établissements charitables fondés par le Chanoine*, p. 35.

89. Triest was nog steeds zeer actief in de Commissie van Godshuizen, en hij was in 1827 vice-voorzitter geworden.

Daarnaast moeten er een aantal ruimten aanwezig zijn: een observatiezaal voor de geneesheren, een zaal voor de medische behandelingen, een infirmerie en een badkamer; een apart kwartier voor de onzindelijken en volledig afgesloten cellen voor de dollen; een aparte sectie voor de betalende patiënten; verder nog lokalen voor de econoom en het personeel, een kapel, een bureau, een winkel, een wasserij en overdekte wandelgangen.⁹⁰ Dit waren de voorwaarden om 180 patiënten te behandelen. Het is duidelijk dat Triest bij de opstelling van deze wensen de medewerking van Guislain gevraagd heeft of dat hij de ideeën van Guislain reeds volledig had overgenomen.

De gemeenteraad van Gent keurde het rapport van het comité goed en stelde 10.000 fl. voor de verbouwingen en 6.000 fl. voor de dringende verbeteringen beschikbaar. Toen de verbouwingswerken voltooid waren, gaf burgemeester Van Crombrugghe op 27 september 1828 bevel het Geeraard Duivelsteen te verlaten en zich te vestigen in het oud-Alexianenklooster. Toen de broeders volop aan het verhuizen waren, wilden de anti-clericale orangisten de werken stopzetten onder voorwendsel dat de gebouwen te vochtig waren. Het eigenlijk doel van hun actie was de broeders buiten te krijgen en te vervangen door lekenpersoneel. Burgemeester Van Crombrugghe en Triest kwamen overeen het verbod naast zich neer te leggen en in stilte de verhuizing voort te zetten.⁹¹

Reeds op het einde van 1828, toen Guislain nog maar pas benoemd was tot hoofdgeneesheer, wees hij op het tekort aan broeders. Sinds 1 januari 1828 hadden de congregaties immers van Willem I het verbod gekregen nieuwe leden aan te nemen en deze maatregel was bijna fataal voor vele charitatieve congregaties.⁹² Guislain vestigde de aandacht op dit nijpend tekort in een omstandig rapport aan de Commissie van Godshuizen en in een schrijven aan het college van Burgemeester en Schepenen.⁹³ De Commissie en het Gemeentebestuur drongen herhaalde malen bij de regeringen aan om het aantal broeders van 11 tot 24 te mogen verhogen. Dit deden ze op een bezoek van Willem I aan de stad Gent op 29 mei 1829 en in een schrijven

90. N.N., *o.c.*, p. 36.

91. *Ibid.*, p. 37.

92. De toestand was voor de Broeders van Liefde veel minder gunstig dan voor de Zusters van Liefde, die op 25 juni 1806 als een van de eerste congregaties wettelijk geautoriseerd werden in het Empire. De Broeders werden erkend door de prefect en de burgemeester, ze legden geloften af in 1811, werden ingekleed in 1816, maar Triest had nog geen wettelijke autorisatie aangevraagd. Willem I wilde de katholieke godsdienst geen privileges geven. Op 10 mei 1826 bepaalde hij dat het Concordaat van 1802 en de Organieke Artikelen geldig bleven. Daardoor verdween voor Triest alle hoop dat zijn congregatie, die in semi-clandestiniteit bestond, met de tijd zou erkend worden, en de privileges van vóór de Revolutie zou terugkrijgen. Cfr L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 467-477.

93. "De dienst zoals die thans waargenomen wordt, is gebrekkig, oververmoeiend en niet vol te houden. Van de elf verplegers die voor het ogenblik voor beide huizen instaan (Geeraard Duivelsteen én Alexianenklooster) zijn er maar drie die onmiddellijk bij de zieken staan". Geciteerd in K.G. REICHGELT, *o.c.*, p. 104.

van 15 februari 1830,⁹⁴ maar alle pogingen bleven vruchteloos. Na de Belgische revolutie in september 1830 kregen de congregaties de nodige vrijheid om het aantal broeders te verhogen.

Op een tweede moeilijkheid van het oud-Alexianenklooster wees Guislain in 1832. Hij klaagde bij de Commissie dat het gesticht met zijn 227 zieken overbevolkt was en hij vroeg meer en ruimere gebouwen. De Commissie nam de zaak ernstig op en in 1833 kocht ze de oude priorij van Waarschoot te Gent voor de prijs van 162.000 fr.⁹⁵ Later zag de Commissie af van de transformatie van het oud klooster omwille van de enorme kosten. Totdat ze zouden verhuizen naar het Guislaingesticht zaten de broeders met een plaatsgebrek. In 1842 zou in het Strop wel een nieuw "Maison de santé" begonnen worden voor betalende patiënten maar het aantal was er aanvankelijk zo laag dat we niet kunnen spreken van een ontlastingen van het Alexianenklooster.

Ondertussen deden de broeders alles om een aangenaam klimaat te scheppen. Planten, bloemen, dieren, tuinen moesten meer leven geven aan het gesticht; er werden leesavonden gehouden, een orkest opgericht, enz. Met de komst van Br. Maximilianus, een oud-sergeant, werd aan lichamelijke oefeningen gedaan en rond 1852 werd de grondslag gelegd van het onderwijs voor debiele en zwaar psychisch gestoorde jongens.⁹⁶ Uit het Rapport van Guislain uit 1842⁹⁷ vernemen we nauwkeuriger de toestand. Gedurende 10 jaar, van 1831 tot 1840, werden er 484 zieken opgenomen, 286 ontslagen waarvan 227 volledige genezingen en 198 overlijdens. Het waren vooral de manieën en melancholieën die het meest kans maakten op genezing. De patiënten werden er verdeeld volgens de aard van hun ziekte en medisch behandeld door Dr. Guislain. Er waren baden in de instelling en de dwangmiddelen werden er met mate gebruikt. De arbeidstherapie werd zoveel mogelijk toegepast maar door het gebrek aan ruimte kan slechts de helft een werk uitvoeren in overeenstemming met zijn staat. De religieuze oefeningen werden verzorgd door de parochiepastoor. Verder was Guislain zeer tevreden over de voeding, de kleding, de slaping, de netheid en het algemeen klimaat in de instelling. Toch was zijn oordeel niet zo positief. Het gesticht was niet geschikt voor behandeling van de geesteszieken. Wel zou het met de nodige verbouwingen kunnen gebruikt worden om een 80 tot 100 ongeneeslijke zieken te verzorgen.

94. *Ibid.*, p. 104-105.

95. N.N., *o.c.*, p. 47.

96. Br. DEODATUS (A. De BOOSERE), *Onze verpleging in het verleden en in het heden*, Psychiatrie en verpleging 198(1957) 2-34, p. 10.

97. J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 68-70.

Guislain in het St.-Jozefshuis, 1828

Reeds van bij de aanvang was de toestand in het St.-Jozefshuis beter dan in het krankzinnigengesticht voor mannen. Hoe de situatie bij de vrouwen was, kunnen we terug lezen in het Rapport van Guislain in 1842.⁹⁸ Gedurende dezelfde periode van 10 jaar, van 1831 tot 1840, werden er 531 zieken opgenomen, 285 ontslagen waarvan 235 volledige genezingen en er waren 195 overlijdens. De patiënten werden er verdeeld in 2 grote klassen: de rustigen en de onrustigen. Verder waren er bijzondere maar onvolledige afdelingen voor de herstellenden, de ongeneeslijken, de epileptici, de praters, de geagiteerden en de dollen. Dr. Guislain was er hoofdgeneesheer; hij bezocht dagelijks de instelling en werd bijgestaan door Dr. De Muynck en door Dr. Boddart, de chirurg. Er werd een medisch register bijgehouden en daarnaast nog een statistisch overzicht, een stamboek, een register voor de ontslagen en één voor de overlijdens. Er waren ook baden in de instelling en de dwangmiddelen werden er met maat gebruikt. De arbeidstherapie werd er op zeer grote schaal toegepast⁹⁹ en de vrouwen werden vergoed voor hun werk. De religieuze oefeningen werden verzorgd door een residerende aalmoezenier. Verder was Guislain ook enorm tevreden over de voeding, de kleding, de slaping, de netheid en het algemeen klimaat in de instelling. Toch waren er ook gebreken aan de instelling: er was teveel lawaai van de stad, uitbreiding was onmogelijk, de verschillende afdelingen waren te klein en de cellen voor de maniakken waren in slechte staat. Omdat het terrein te beperkt was en de gebouwen niet goed verdeeld besloot Guislain dat alle voorwaarden niet vervuld waren voor de behandeling van geesteszieken maar dat het een uitstekend gesticht voor ongeneeslijk zieken zou zijn.

Het is dus vooral tussen 1828 en 1836 dat de grote hervormingen in de behandeling van de geesteszieken werden doorgevoerd. In het inspectieverslag van 1842 over het St.-Jozefshuis evalueerde Guislain zelf de betekenis en de resultaten van de medische behandeling. Deze interessante beoordeling van Guislain willen we hier volledig weergeven:

"C'est depuis 1828 jusqu'en 1836 que les grandes réformes se sont effectuées dans l'hospice des femmes aliénées à Gand, et que le service médical y a pris une direction essentiellement scientifique. Le résultat de l'intervention de la science a été un accroissement considérable dans le nombre de sorties qui, de 1/3 qu'elles étaient auparavant, comparativement aux entrées, se sont élevées, dans les deux hospices réunis, au chiffre de 571, sur un total de 1015 entrées. Cette réforme a conduit à

98. *Ibid.*, p. 71-75.

99. "Les cinq-huitièmes de la population sont ainsi soustraits à l'oisiveté; et c'est à cette activité générale, jointe à la tranquillité, à l'ordre qui règnent partout, que sont dus, en grande partie, les succès curatifs constatés". *Ibid.*, p. 73.

un décroissement frappant parmi les aliénés agités et furieux, et de plus, elle a fait régner partout, dans les deux établissements, un ordre, un calme, une décence admirables, tels que sur une population actuellement de près de deux cents quarante femmes, on n'en trouve pas, terme moyen, cinq qui soient enfermées dans les cellules, et pas dix qui portent le gilet de force ou la ceinture de cuir. De plus, nous ne croyons pas nous tromper en disant que le service médical y a été porté à un point de perfection qui doit satisfaire à toutes les exigences de la science et de l'humanité".¹⁰⁰

Zoals in het oud-Alexianenklooster had Guislain ook onmiddellijk een tekort aan zusters voor een behoorlijke dienst. In een brief van 9 januari 1829 bekleeg hij zich hierover bij Triest.¹⁰¹ Maar na veel aandringen bij de regering laat een Koninklijk Besluit van 14 mei 1829 van Willem I toe het aantal zusters met 8 te vermeerderen en dus op 23 te brengen. In 1835 werden verschillende gebouwen gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe refter, speelplaats, keuken en kapel. Op 24 juni 1836 overleed Kan P.J. Triest op 76-jarige leeftijd. Onder leiding van zijn opvolger Kan B. De Decker werd in 1842 een "Maison de santé" opgericht voor betalende patiënten.¹⁰² Hij stond een deel van zijn eigendom af aan het St.-Jozefshuis. De plannen werden uitgewerkt door Dr. Guislain. Het "Maison de santé" in de Bestormstraat bood aldus plaats aan 30 zieken en Dr. Guislain werd er hoofdgeneesheer. In 1852 werd het maximum aantal patiënten verhoogd tot 230 voor het St.-Jozefshuis en tot 70 voor het "Maison de santé". In 1908 verhuisden de zusters en de patiënten van het St.-Jozefshuis te Gent naar een nieuwe instelling, Caritas, te Melle.

De Broeders en Zusters van Liefde naar St.-Truiden, 1833

De tweede buitenstichtingen van de Broeders en Zusters van Liefde waren te St.-Truiden. Vermoedelijk is het de bisschop van Luik, Mgr Van Bommel, een vriend en bewonderaar van Triest, die het stadsbestuur van St.-Truiden wees op de congregaties van Triest.¹⁰³ In het najaar van 1833 ging de secretaris

100. J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 74.

101. "Le besoin, Monsieur le Chanoine, est pesant. Les aliénées exposées aux plus grands malheurs, autant que celles qui les surveillent, manquent de tout, et il est vraiment impossible que cinq soeurs, parmi lesquelles il y a une infirme, puissent suffire à la surveillance qu'exige une population de 160 aliénés où je compte 30 furieuses". Lettres reçues, Guislain à Triest, le 9 janvier 1829, Archief Zusters van Liefde, Brussel, overgenomen in L. CNOCKAERT, *o.c.*, p. 607-608.

102. J. DEMETS, *Het Sint-Jozefshuis te Gent en het Psychiatrisch ziekenhuis te Melle. 175 jaar psychiatrische zorgverlening door de Zusters van Liefde van Jezus en Maria*, Melle, 1983, p. 9-10.

103. K.G. REICHEL, *o.c.*, p. 116.

van de Commissie van Godshuizen naar Gent om er de broeders en zusters te vragen voor de charitatieve werken in St.-Truiden. Voorlopig kon Triest alleen drie broeders toezeggen voor het armenonderwijs. Op 12 december 1833 openden de Broeders van Liefde in de oude abdij van St.-Truiden een school voor volkskinderen en twee jaar later, op vraag van vele ouders, ook een school voor betalenden.¹⁰⁴ De Commissie was zo tevreden dat ze reeds in 1834 een bezoek bracht aan de gestichten van de Broeders van Liefde te Gent. In 1835 werd de wezenzorg aanvaard¹⁰⁵ en enige tijd later stelde de Commissie voor dat de broeders naar het Oud Hospitaal zouden verhuizen om ook daar de dienst over te nemen. Toen er eindelijk broeders beschikbaar waren, werd er op 19 april 1838 tussen Kan B. De Decker, opvolger van Triest, en de Commissie een contract gesloten: de broeders staan in voor de verzorging en het onderhoud van de zieken, de geesteszieken, de ouderlingen en de wezen; ze betalen ook de geestelijk directeur en de geneesheer en krijgen een vergoeding van 0,65 fr. per dag en per verzorgde persoon.¹⁰⁶

In het rapport van 1842 was Guislain van oordeel dat het gesticht ongeschikt was voor de behandeling van krankzinnigen¹⁰⁷ en dat het best zou afgeschaft worden. De gebouwen waren in slechte staat en er was zeker niet meer plaats dan voor de 10 aanwezige krankzinnigen. Ze waren niet ingedeeld naar de aard van hun ziekte, er was geen arbeidstherapie, geen baden, zelfs geen speciale infirmerie en de cellen waren in slechte staat. Er was dus helemaal geen medische behandeling. Wel werden de dwangmiddelen goed gebruikt, waren er religieuze oefeningen en was de voeding goed. De officiële instanties kenden de toestand ook en waren nogal onder de indruk van Guislains "Exposé sur l'état actuel des aliénés en Belgique" dat in 1838 verschenen was en de behandeling van de geesteszieken aanklaagde. De Provincieraad van Limburg vatte het plan op één nieuwe instelling voor geheel de provincie op te richten. Na consultatie van Guislain werden de bouwwerken in 1843 begonnen en werden de patiënten in 1846 opgenomen. Dr. E. De Bruyn werd er hoofdgeneesheer en liet op eigen kosten douches installeren. Ook de broeders probeerden zoveel mogelijk het lot van de krankzinnigen te verzachten, maar de nieuwe gebouwen voldeden nog niet.

De instelling werd voor de Commissie van Godshuizen een zware financiële aderlating. Op 28 februari besliste ze de instelling af te schaffen en het gebouw te laten dienen voor de vergroting van het Hospitaal. Daarenboven was bij de broeders de idee aan het groeien zelf een instelling te openen naar het voorbeeld van deze te Gent en zo een grotere zelfstandigheid te krijgen.

104. *Ibid.*, p. 116-117.

105. *Ibid.*, p. 131.

106. G. HEYNEN, *Honderd jaar Zieken*, p. 1.

107. J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 96.

Maar de Provincieraad van Limburg keurde de beslissing van de Commissie op 5 juli 1861 af.¹⁰⁸ De instelling zou niettegenstaande alles moeten blijven voortbestaan. De situatie veranderde toen Br. Aloysius, overste van de Broeders van Liefde, op 3 september 1863 officieel aan de Commissie bekend maakte dat de broeders een private instelling zouden openen. Op 23 oktober kocht de Congregatie 22 ha grond en enkele gebouwen op het gehucht Ziekeren.¹⁰⁹ Bij Koninklijk Besluit van 23 april 1865 werd de toelating gegeven een gesticht te openen voor 300 geesteszieke mannen, 150 behoeftigen en 150 betalenden. Tenslotte namen de broeders hun intrek in Ziekeren. Op 19 februari 1866 werd het krankzinnigengesticht in het Burgerlijk Hospitaal gesloten en werden een 60-tal zieken naar het nieuwe instituut van Ziekeren overgebracht. De instelling nam heel vlug uitbreiding: in 1900 waren er 720 patiënten en tot het begin van de 20ste eeuw werden regelmatig nieuwe afdelingen bijgebouwd.

Ondertussen was er te St.-Truiden een tweede krankzinnigengesticht geopend, nl. door de Zusters van Liefde. De stichting werd mogelijk door de echtgenoten Van Zwijgenhoven-Fourier die het Bogaardengoed¹¹⁰ aan Kan De Decker schonken om er "onder den titel van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën en van het Heilig Kruis van Christus een gesticht te maken waar, onder het opzegt der Zusters van Liefde alle ellendigen van het vrouwelijk geslacht zouden verzorgd worden".¹¹¹ Uit de oude gebouwen werd volgens plan van architect Roelands uit Gent een hospitaal met vijf afdelingen en een kerk gebouwd. Begonnen in 1838 werd dit gebouw voltooid in 1841. Op 14 juli namen de eerste negen zusters bezit van het klooster. Op 20 juli openden ze een school voor armenkinderen en één voor burgerkinderen en in augustus namen ze een aantal ongeneesbare vrouwen uit het oude Stadshospitaal op in het "Hospice".

Op 12 januari 1842 werden de eerste 12 geesteszieke vrouwen uit het oud Hospitaal overgebracht. Guislain was er in zijn rapport van 1842¹¹² zeer tevreden over. Het gebouw was goed gelegen, ruim en de geesteszieke vrouwen zaten in een aparte afdeling. Dr. De Bruyn was er geneesheer maar er was nog geen sprake van medische behandeling, klassering van de zieken, arbeidstherapie, enz. In 1848 werd er begonnen met de bouw van een apart krankzinnigenhuis volgens de plannen van architect Bruyenne uit Doornik. In 1850 was het gesticht voltooid: er waren twee afdelingen, één voor betalende

108. G. HEYNEN, *o.c.*, p. 1-2.

109. *Ibid.*, p. 2.

110. De naam "Bogaardengoed" is afgeleid van de Paters Bogaarden van Zepperen die het goed voor de Franse Revolutie in eigendom hadden.

111. M. BRIERS, *Historiek van ons Ziekenhuis*, s.l., s.d., p. 8.

112. J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 96-97.

patiënten en één voor behoeftige. Bij Koninklijk Besluit van 28 december 1858 werd het nieuwe krankzinnigengesticht voor 100 patiënten erkend. Ook hier nam de instelling enorm vlug uitbreiding: in 1913 waren er 792 patiënten en tot aan de eerste Wereldoorlog werden regelmatig nieuwe afdelingen bijgebouwd. In 1978 verhuisde de instelling naar de Campus te Melveren bij St.-Truiden.

De Broeders van Liefde in het Strop te Gent, 1841

In het Rapport van 1842 kon de onderzoekscommissie nog aanvaarden dat de betalende patiënten uit de kleine burgerij in afzonderlijke afdelingen geplaatst werden, maar niet meer dat de patiënten uit de hogere standen in dezelfde inrichtingen werden opgenomen.¹¹³ Van de andere kant was het oud-Alexianenklooster te Gent reeds overbevolkt. Daarom was het een goede zaak als er te Gent een "Maison de santé" zou opgericht worden. In november 1840 had de Congregatie van de Broeders van Liefde even buiten de Heuvelpoort een aantal landerijen gekocht waarvan de opbrengst voor het Alexianenklooster bedoeld was.¹¹⁴ Toen in oktober 1841 de Congregatie-overheid ook het hotel-pension "Het Strop"¹¹⁵ kon kopen werd er in overleg met Dr. Guislain beslist er een "Maison de santé" in te richten. Veel moest er niet veranderd worden om in het kwartier Ste.-Marie een 25-tal verblijven voor betalende patiënten te maken met een eigen zit- en slaapkamer. In de hovingen werd een gebouw voor de St.-Alfonsuscommunauteit opgetrokken.¹¹⁶ Op 2 januari 1842 kwamen de eerste tien broeders uit de Bijloke naar het Strop en tien dagen later werd Br. Theodorus overste. Men moest wachten tot 1 juli 1843 voordat de eerste patiënt werd opgenomen en tot 1847 waren er minder dan 10. Voor hen waren er 16 broeders in dienst, 4 knechten, 2 hulpbedienden en Dr. Guislain als hoofdgeneesheer, bijgestaan door Dr. Vermeulen.¹¹⁷ Het intern reglement van 1829 was ook in het Strop van kracht. Vanaf 1850 waren er meer dan 20 patiënten zodat in 1855 en 1860 paviljoenen bijgebouwd werden die het totaal aantal patiënten op respectievelijk 50 en 70 bracht. Na het eerste Vaticaans Concilie dat aandrang op beter ingerichte noviciaten werd het noviciaat van de Bijloke naar het Strop verhuisd. Daardoor speelde het Strop steeds een belangrijkere rol in het congregatieleven en in 1897 werd er ook het hoofdbestuur gevestigd. De psychiatrische instelling nam langzamerhand

113. K.G. REICHGELT, *o.c.*, p. 150.

114. K.G. REICHGELT, *o.c.*, p. 150-151.

115. De herberge of hotel-pension "Het Strop", opgericht in de 17de eeuw, was tijdens de 18de eeuw het meest vermaarde van de 9 Gentse lusthuizen.

116. B.W., *Ze hebben Sint-Marie afgebroken*, *Helpende Handen* 8(1960) 283-288, p. 285.

117. K.G. REICHGELT, *o.c.*, p. 151.

uitbreiding. In 1901 werd er ook een school voor mentaal-gehandicapte kinderen geopend en in 1957 werd er een nieuwe vrije kliniek St.-Alfons geopend.

Het Guislaingesticht, model voor de krankzinnigenzorg, 1857

Het werd langzamerhand duidelijk dat als men op nationaal vlak de situatie van de krankzinnigen wilde verbeteren, de Staat zelf moest ingrijpen. Het goed bedoelde Koninklijk Besluit van Willem I in 1818 was na de revolutie van 1830 helemaal vergeten. Ook de Gemeentelijke en Provinciale wetten van 1836 hadden weinig uitgehaald. De gemeenten werden erdoor verplicht financieel op te komen voor de krankzinnigen die in hun steden leefden en zo nodig moesten de Provinciale Besturen hen daarbij helpen. Deze mochten ook een provinciaal instituut oprichten waarvoor ze dan een Rijkstoelage kregen. Nogmaals in 1838 wees Guislain met zijn "Exposé sur l'état actuel des aliénés en Belgique" op de slechte toestand van het krankzinnigenwezen. Tenslotte greep het Ministerie van Justitie in 1841 in en benoemde een onderzoekscommissie om het vraagstuk van de krankzinnigenzorg te bestuderen en een enquête te houden naar de toestand van alle instellingen in ons land. Guislain was één van de gezaghebbende leden van deze Commissie naast J.-B. Bouquelle en Ed. Ducpétiaux. In 1842 diende de Commissie een rapport in dat aan de basis lag van de "Wet op de Behandeling van de Krankzinnigen" van 18 juni 1850.

In deze actieve jaren was bij Guislain de overtuiging gegroeid dat er spijs alle verbeteringen en aanpassingen er weinig aan het systeem kon veranderd worden tenzij men radicaal met iets nieuws begon, dat model stond voor de krankzinnigenzorg. Het Geeraard Duivelsteen had hij in 1826 afgekeurd en ook het omgevormde Alexianenklooster¹¹⁸ beantwoordde niet aan de verwachtingen. Guislain ging zelf aan het werk. Hij stelde tientallen rapporten op, schreef artikels en boeken; hij bezocht talrijke instellingen in Nederland, Frankrijk, Duitsland, Engeland, Zwitserland en Italië en bestudeerde er de situatie van de krankzinnigen. Om zijn plannen te kunnen afdwingen ging Guislain in de politiek, werd lid van de Gemeenteraad en de Commissie van Burgerlijke Godshuizen te Gent. Op 2 november 1851 besliste de Gemeenteraad met de bijstand van Rijk en Provincie een geheel nieuw en wetenschappelijk verantwoord krankzinnigengesticht te bouwen en dit naar de opvattingen van Dr. Guislain. Een bedrag van 700 000 fr. en een terrein van 10 ha buiten de Brugse Poort werd ter beschikking gesteld van het nieuwe

118. "De fortes sommes furent dépensées pour l'appropriation de ce nouveau local; mais trop tard on s'aperçut que les résultats ne répondaient pas aux espérances qu'on avait conçues. Malheureusement on avait négligé l'intervention des hommes de la science" in J. GUISLAIN, *Rapport*, p. 68.

asiel.¹¹⁹ Samen met stadsarchitect Adolphe Pauli werkte Guislain de plannen uit in Romaans-Byzantijnse stijl en naar een Italiaans model. De bouwwerken konden in 1853 beginnen.

Een aantal leden van de Gemeenteraad en de Godshuizencommissie drongen er op aan het nieuwe instituut in lekehanden te geven.¹²⁰ Guislain drukte nogmaals zijn voorkeur uit voor religieuzen, in het bijzonder de Broeders van Liefde. Als psychiater hechtte hij een enorm belang aan de morele invloed die van de broeders uitging. Ook in het voorwoord van het reglement van 1856, opgesteld door de Commissie van Godshuizen van Gent, maakte Guislain een allusie op de bezwaren dat religieuzen niet zouden opgewassen zijn voor administratieve functies en vijandig zouden staan tegenover het burgerlijk en medisch gezag.¹²¹

Maar volgens Guislain hadden de broeders ook leiding nodig. Daarom gaf hij in zijn reglement van 1856 de hoofdverantwoordelijkheid voor de instelling niet aan Br. Alexander, de directeur en overste van de broeders, maar aan de hoofdgeneesheer (art. 26). De bestuurscommissie zou samengesteld worden uit de hoofdgeneesheer, de directeur en een door de Godshuizen gedelegeerd Commissielid (art. 8). Zij zouden dan onder de controle staan van de Rijkscommissie van toezicht en van de Godshuizencommissie. Verder zou het toewijzen van de taken en diensten gebeuren door de hoofdgeneesheer in overleg met de overste (art. 33) en bij meningsverschil zou het gedelegeerde Commissielid beslissen. Kan B. De Decker, opvolger van Triest, wilde het reglement niet ondertekenen omwille van de vooraanstaande plaats van de hoofdgeneesheer en het toezicht op het werk van de broeders.¹²² Hij vroeg zich ook af waar Br. Aloysius, de overste van de congregatie, de 100.000 fr. voor de installatiekosten moest halen, maar hij liet hem vrij het contract voor eigen verantwoording te tekenen. Br. Aloysius ging akkoord met het reglement en in september 1857 verhuisden de 280 patiënten en de 30 broeders van het Alexianenklooster naar de nieuwe instelling.

De inrichting was verdeeld in negen afdelingen, volgens de aard van de ziekte van de patiënten. Zo was er ook een afdeling voor kinderen aan wie speciaal onderwijs gegeven werd. De Staat plaatste er een 50-tal kinderen als voorwaarde voor zijn subsidies. Dr. Guislain was er hoofdgeneesheer, bijgestaan door een student, Ingels. Als Guislain op 1 april 1860 stierf, volgde Dr. Ingels hem op. Van toen af werd het gesticht ook het "Hospice Guislain" genoemd.

119. K.G. REICHGELT, *o.c.*, p. 149.

120. *Ibid.*

121. Règlement d'organisation, 1856, Archief Broeders van Liefde, Gent.

122. K.G. REICHGELT, *o.c.*, p. 150.

De verdere evolutie van de krankzinnigenzorg

Met de stichting van het Hospice Guislain, de realisatie en het hoogtepunt van de evolutie in de eerste helft van de 19de eeuw, hebben we de krankzinnigenzorg voor deze periode afgesloten. Het is duidelijk dat de Broeders en Zusters van Liefde hun werk na 1850 hebben uitgebreid en de evolutie in de psychiatrisch zorg van nabij gevolgd hebben. Over de activiteiten van de religieuzen willen we nog de volgende stichtingen vernoemen. In 1864 begonnen de Broeders van Liefde te Zelzate een filiaal van het Guislaingesticht dat in 1871 het zelfstandige instituut St.-Jan Baptist werd. Naar het einde van de 19de eeuw begonnen ze instellingen in het buitenland: Ierland (1883), Canada (1884) en Nederland (1907 en 1914). Ondertussen begonnen ze in België nieuwe instellingen te Doornik (1884), Dave (1901), Beernem (1928), Bierbeek (1932) en Manage (1938). De Zusters van Liefde breidden hun activiteiten uit in Nederland (1906) en in België te Bergen (1866), St.-Servais (1914) en Lovenjoel (1926).

Beperkte Bibliografie

Lucienne CNOCKAERT, *Pierre-Joseph Triest, 1760-1836. Le Vincent de Paul Belge*, Leuven, 1974, LXVIII+657 p.

Br. DEODATUS (A. DE BOOSERE), *Onze Verpleging in 't Verleden en in 't Heden*, in *Psychiatrie en Verpleging* 198 (1957) 2-34.

A. EVRARD, E. VAN ACKER, *Jozef Guislain, 1860-1960*, Gent, 1960, 24 p.

J. GUISLAIN, *Traité sur l'aliénation mentale et sur les hospices des aliénés*, 2 dln, Amsterdam, 1826.

ID., *Rapport de la commission chargée par M. le Ministre de la Justice de proposer un plan pour l'amélioration de la condition des aliénés en Belgique et la réforme des établissements qui leur sont consacrés. Enquête sur l'état actuel des maisons d'aliénés avec plans et pièces à l'appui*, Brussel, 1842, 135 p.

ID., *Exposé sur l'état actuel des aliénés en Belgique, et notamment dans la Province de la Flandre Orientale, avec l'indication des moyens propres à améliorer leur sort*, Gent, 1838.

N.N., *De Eerwaarde Kan P.J. Triest*, 5 dln, Gent, 1940-1950.

Zr. van Liefde (Zr. DE MAGDALA), *Kanunnik Triest. Stichter van de Congregatie der Zusters van Liefde van Jezus en Maria. Zijn leven. Zijn Geest. Zijn werken*, Brussel, 1926.

K.G. REICHGELT, *De Broeders van Liefde, 1807-1876*, Tessenderlo, 1957.